Grundlagd 1876 av C. G. Estlander

2012
T. 270
N 0015-248X

FT
FINSK TIDSKRIFT
KULTUR EKONOMI POLITIK

Redaktion
Jutta Ahlbeck
Ansvarig huvudredaktör
Mia Franck
Redaktionssekreterare

Redaktionsråd
Nina Kivinen
Else-Britt Kjellqvist
Bengt Kristensson Uggla
Tage Kurtén
Lennart J. Lundqvist
Kristina Malmio
Sverker Sörlin
Ulrika Wolf-Knuts
Ann-Carin Östman

Utgivare
Föreningen Granskaren r.f. Åbo
Ordförande Christer Kuvaja
Sekreterare Siv Sandberg
Kassör Marina Hamberg
Kasper Braskén
Mikael Lindfelt
Anna-Greta Nyström
Jutta Ahlbeck

Formgivning
Oy Graaf Ab

Tryckning
Oy Nord Print Ab

Kontaktuppgifter
finsktid@abo.fi
www.abo.fi/public/finsktidskrift

Innehåll 5–6/2012

Gästredaktör Mia Franck
Ormen i tvåspråkigheten 5

Artiklar

Christer Kuvaja
Både finska och svenska
Tvåspråkighet i Egentliga Finland på 1830-talet 9

Kristina Malmio
Heartland, Wasteland. Splittrade tankar om tvåspråkighet 31

Marketta Sundman
Tvåspråkiga skolor – varför och för vem? 39

Jan Saarela
Dödlighetsskillnader mellan svensk-
och finskspråkiga finländare 51

Susan Sundback
Tvåspråkiga och det finlandssvenska sociala kapitalet 59

Åsa Palviainen & Janni Lehotonen & Terhi Valli
Formulerande av familjespråkpolicy –
en gemensam, komplex och ständigt pågående process 71

Granskaren

Orvar Löfgren
Finlandssvenska identiteter i tid och rum 87

Johanna Wassholm
Populär kejsarbiografi 90

Salla Peltonen
Att leva med eller utan barn – om normer
och gränser för det ”naturliga” 93

Erik Hallstensson
Moteld utan hetta om Palme 97

Freja Rudels
I subjektets rum 99

Ormen i tvåspråkigheten

För ett antal år sen, enligt arkivet på Yle, 1997 deltog den finska rock- och punkgruppen *Apulanta* i ett tvprogram som hette *På Keikka*. I programmet ingick en översättning av gruppens låt ”Mato”. Den svenska varianten hade *Apulanta* döpt till ”Ett orm”. Jag kan inte påstå att jag lyssnat på *Apulanta* särskilt flitigt, men ”Ett orm” har jag hört för jag uppskattar lekfullheten med ett språk som gruppens medlemmar under skoltiden läst i form av ”tvångssvenska”. Det kan gärna få göras fler kreativa översättningar mellan språken. Liknande oräddhet i språkligt gränsöverskridande finns även idag genom t.ex. facebook-gruppen Senja opettaa sinulle ruotsia/Senja lär dig svenska.

Oberoende av om man är fullständigt tvåspråkig eller enspråkig och har lärt sig det andra eller första inhemska vid sidan om så pågår en livlig debatt i Finland som handlar om våra två språk. Tvåspråkigheten i sig är starkt förbunden med diverse myter som bland annat handlar om att man egentligen inte kan vara tvåspråkig eller hur snabbt barn lär sig språk eller att man inte får blanda ihop språk. Att vara tvåspråkig kräver på det viset ständigt att man slår vakt om sin språkanvändning och vet vilket språk man talar i en viss situation.

I detta nummer av *Finsk tidskrift* granskas tvåspråkigheten ur ett flertal olika synvinklar. Christer Kuvaja granskar språkförhållandena i Egentliga Finland ur ett historiskt perspektiv. Kuvaja undersöker hur vanlig tvåspråkigheten var och vilka uppgifter som

framtagits om de tvåspråkiga befolkningsgrupperna. Kriterierna för tvåspråkighet varierar genom att såväl passiva som aktiva kunskaper i det andra språket beaktats som giltig tvåspråkighet.

Kristina Malmio diskuterar hur det emotionella landskapet mellan finskt och svenskt styr tvåspråkigheten. Ideologins betydelse för hur man väljer språk är både personligt och historiskt förankrat. Malmio redogör i ett vidare perspektiv för hur man utgående från litteratursociologen Pierre Bourdieu ständigt förhåller sig till de språkliga resurserna på den språkliga marknaden. Språkanvändningen i sig utgör en källa till gemenskap.

Jan Saarela redogör för dödlighet bland de olika språkgrupperna. Skillnader och likheter visar sig genom uppgifter om var man bor, under vilka levnadsförhållanden och hur barndomen sett ut. Flera faktorer påverkar vilket gör det väsentligt att analysera dödligheten ur både ett språkgrupps- och regionalt perspektiv.

Marketta Sundman presenterar både befintliga tvåspråkiga skolmodeller och idén om hur en tvåspråkig skola skulle kunna göras i Finland. Den centrala frågan är vad en tvåspråkig skola skulle kunna vara i relation till ifall eleverna härstammar ur en enspråkig miljö eller ur ett tvåspråkigt hemförhållande.

Susan Sundback betraktar tvåspråkigheten som en samhällsfråga. Utgående från intervjuer gjordes en undersökning om hur informanterna förhåller sig till sin en- eller tvåspråkighet, vilken betydelse språket har för dem. Sundback visar att språket har en social funktion genom att modersmålet står för en identitet, medan flerspråkigheten främst synliggörs som ett verktyg för kommunikation.

Åsa Palviainen, Janni Lehtonen och Terhi Valli betonar familjespråkspolicy som en väsentlig del för att tolka tvåspråkighet. Inom familjen fostras barnen till tvåspråkighet. Detta görs genom medvetna språkval där föräldrarna talar ett språk var. Familjeenheten använder strategier som möjliggör tvåspråkigheten, dvs. familjens roll behöver granskas i en undersökning beträffande tvåspråkighet.

Det finns flera sätt att närma sig finska och svenska i Finland. Under historiens gång, både förr och idag har språken varit föremål för diskussion. Språk tenderar att betraktas som en allvarlig sak, i synnerhet som språket även rör en fråga om den egna identiteten.

Finsk tidskrift vill genom detta nummer om tvåspråkighet bidra till diskussionen.

Viihtyisiä lukuhetkiä och samma på svenska,
Mia Franck
Åbo 30.8 2012

Både finska och svenska

Tvåspråkighet i Egentliga Finland på 1830-talet

Christer Kuvaja

I Finland har det åtminstone sedan tidig medeltid funnits personer som kunnat tala både svenska och finska och många fler som bättre eller sämre har förstått det andra språket. Hur utbredd förmågan att tala eller förstå båda dessa språk var vet vi dessvärre inget om. En officiell statistik över språkförhållandena i Finland kom först 1880. Den inkluderade dock inte en statistik över tvåspråkigheten. Det gjorde inte heller den statistik över språkförhållandena i Finland som uppgjordes omkring 1845 på order av ministerstatssekreterare Alexander Armfelt. (Härefter Armfelts statistik.)

Den enda tillgängliga tvåspråkighetsstatistik vi har gjordes i mitten av 1830-talet. I den så kallade Böckers samling vid riksarkivet i Helsingfors finns statistiska uppgifter om dem som kunde både finska och svenska. (Härefter Böckers språktabeller.)

Böcker och hans statistik

Carl Christian Böcker (1786–1841) blev sekreterare i Finska hushållningssällskapet 1813. Redan från det att sällskapet grundades 1797 hade det haft som en viktig uppgift att samla in och publicera statistiska uppgifter om framför allt lantbruket och näringarna i Finland. År 1818 fick Böcker av finska senaten en beställning på att göra en statistik beskrivning av Finland. Böcker fick ett tilläggsarvode, men han hade ingen extra arbetskraft och arbetet måste göras vid sidan av många andra skyldigheter och framskred därför långsamt. Till råga på allt blev större delen av det insamlade materialet lågornas rov vid Åbo brand 1827. Böcker återupptog arbetet och på uppmaning av generalguvernören koncentrerade han sig från 1831 endast på insamlingen av det statistiska materialet. När Böcker 1833 avgick som hushållningssällskapets sekreterare kunde han helhjärtat ägna sig åt uppgiften. Han skickade med senatens hjälp ett omfattande frågematerial i form av blanketter till länsmännen runt om i landet 1834 och 1835. Länsmännen fyllde i blanketterna med hjälp av kronofogdar, mantalsskrivare och präster. Böckers bearbetning av basuppgifterna till ett statistiskt verk var ännu på hälft då han avled 1841. Det statistiska basmaterialet och Böckers bearbetningar förlades i generalguvernörens arkiv.

Böckers samling innehåller främst uppgifter om lantbruket och näringarna, men en fråga (nr 49) berör språkförhållandena. Böcker ville veta hur många som i församlingen kunde tala enbart finska, enbart svenska, finska och svenska, finska och ryska, svenska och ryska samt finska, svenska och ryska.

I de anvisningar som medföljde blanketterna framgår hur man tänkt sig att frågorna skulle besvaras. Det konstateras att de flesta frågor är av sådan natur att de skulle ”fodras en noga kännedom, nästan om hvartenda hushålls ställning och lefnadssätt”. Vidare sades bland annat:

> Visserligen äro ock flere utaf de ämnen statistiken omfattar sådana, att en fullkomligen bestämd kunskap är aldeles omöjlig. Men, i sådant fall kan naturligtvis fråga ej heller blifva om annat, än att komma sanningen så nära som möjligt. Den säkraste utvägen dertill är åter den, att öfver hvarje sådan frågepunkt samla tänkande, och om orten kunnige personers erfarenheter och åsigter, och anse medeltalet af deras omdömen eller deras erfarenheter komma sanningen närmast.

Senare upprepas i anvisningarna betydelsen av att insamla uppgifter från kunniga personer på orten, i främsta hand ämbetsmän och ståndspersoner. Därför erhöll varje länsman flera exemplar av blanketterna.

Frågan om språkförhållandena var i hög grad en sådan där behovet av flera personers åsikter var viktigt. Länsmannen kunde inte sitta inne med dessa uppgifter och det är helt klart att tjänstemännen inte hade möjlighet att gå från by till by och från gård till gård och göra förfrågningar om språkförhållandena. För att få ett svar på frågan bör länsmannen ha konsulterat prästerskapet.

Språktabellerna

Uppgifter över språkförhållandena finns på tre ställen i Böckers samling. För det första i de längder som är uppgjorda församlingsvis av länsmännen (primärlängder). Dessa längder är sedan sammanfattade häradsvis, dock så att språkförhållandena för varje församling framgår. En sammanfattning är sedan ytterligare gjord av Böcker själv, men här saknas många socknar och kapellförsamlingar. Böcker har i huvudsak inkluderat församlingar med svenskspråkig majoritet och sådana finskspråkiga församlingar som hade stor svenskspråkig minoritet. För många församlingar finns det alltså uppgifter om språkförhållandena på tre ställen. I vissa fall skiljer sig uppgifterna och det gäller framför allt i Böckers egen sammanställning. Detta beror uppenbarligen på misstag och felläsning av Böcker. Primärlängderna är, enligt min bedömning, de mest pålitliga och därför den viktigaste källan. Primärlängder saknas dock för församlingarna i Halikko härad, men i den häradsvisa sammanfattningen är även Halikko härads språkförhållanden angivna.

Uppgifterna över språkförhållandena i församlingarna innehåller ibland en del otympligheter. Det är helt klart att uppgifterna bygger på uppskattningar och i vissa församlingar är det fråga om grova uppskattningar. Det framgår av att siffrorna ofta är givna i jämna hundratal eller tiotal. I de flesta församlingar i Halikko härad har man inte uppgett antalet personer som var finsk-, svensk- och tvåspråkiga, utan endast bråktal eller procenttal eller ord som

alla, mest alla och få. Från Nagu socken och Sagu socken med Karuna kapellförsamling har överhuvud inte lämnats in uppgifter över språkförhållandena. Det totala antalet personer i församlingarna i Böckers språktabeller skiljer sig ofta från de uppgifter som ges i folkmängdstabellerna för 1830. Folkmängdstabellerna uppgjordes vid denna tid vart femte år och 1835 års tabell hade ännu inte gjorts då uppgifterna inlämnades om språkförhållandena. I en del församlingar är invånarantalet exakt lika stort i Böckers språktabeller som i folkmängdstabellerna för 1830, vilket visar att dessa i de flesta församlingar användes som grund. (Böcker har i marginalen till sin egen sammanställning av språkförhållandena antecknat folkmängden enligt tabellen från 1830.)

I många församlingar är antalet personer i Böckers språktabeller färre än i folkmängdstabellerna. Förklaringen torde vara den att spädbarn har uteslutits. Det finns också belägg för detta från S:t Mårtens socken. Här sades att spädbarnen har utelämnats eftersom de ännu inte talar något språk. I vissa församlingar är antalet personer något fler i språktabellerna än i folkmängdstabellerna. Det berodde säkerligen på att man utgick från en uppskattad folkmängd 1834 och inte den officiella från 1830. Oförklarligt stora skillnader mellan det uppgivna antalet personer i språktabellerna och antalet invånare i folkmängdstabellerna förekommer endast i några församlingar. Det gäller framför allt Nykyrka (Kalanti) socken och Kakskerta kapellförsamling, men dessa skillnader påverkar inte i någon större utsträckning den procentuella andelen tvåspråkiga. (I Nykyrka församling blir summan i språktabellerna 4080 personer, medan det enligt folkmängdstabellen fanns endast drygt 3000 invånare i socknen 1830. Det är möjligt att de finskspråkiga av misstag har uppgivits till 4000 när de borde vara 3000. I Kakskerta kapellförsamling är i språktabellerna uppgivet 481 personer mot 364 i folkmängdstabellen. Eventuellt ska de tvåspråkiga var 340 och inte 440.)

Förmågan att kunna både svenska och finska har tolkats på olika sätt i församlingarna. Kriteriet har varierat från att man kunde prata det andra språket till att man knaggligt kunde förstå det andra språket, alltså från aktiv tvåspråkighet till vaga passiva kunskaper. Bönder vars ordförråd i det främmade språket

begränsades till förmågan att bedriva handel är ett exempel på vaga passiva språkkunskaper.

I denna artikel undersöks språkförhållandena i Egentliga Finland utgående från en kritisk granskning av Böckers språktabeller. Jag ska se hur vanlig tvåspråkigheten var, hur den kan relateras till den språkliga minoriteten, vilka befolkningsgrupper som var tvåspråkiga, och vilka orsakerna var till tvåspråkighet.

Den språkliga minoriteten

I Egentliga Finland fanns det enligt Armfelts statistik från mitten av 1840-talet sju socknar och kapellförsamlingar där majoritetsspråket var svenska, nämligen Kimito, Västanfjärd, Dragsfjärd, Hitis, Kustö, Pargas, Nagu, Korpo, Houtskär och Iniö. Resten av församlingarna hade finskspråkig majoritet.

Den finskspråkiga minoriteten var stor endast i den lilla Kustö kapellförsamling. Där uppgavs nästan hälften av befolkningen ha varit finskspråkig omkring 1845. Kustö, som var kapellförsamling under Pikis, bosattes till övervägande del av svenskspråkiga under medeltiden. Vid mitten av 1600-talet uppgavs Kustöborna ha varit svenskspråkiga. Det bodde emellertid även några finskspråkiga på ön eftersom det i kapellet hölls finsk gudstjänst var tredje söndag under senare hälften av 1600-talet. År 1793 uppgavs det att endast två hemman innehades av finskspråkiga och att det därutöver fanns några finska torpare och legohjon. Kustö fick alltså en stor finskspråkig befolkning först under 1800-talets första hälft.

I Kimito socken uppgavs den finskspråkiga minoriteten till 8 procent 1845, men i de övriga svenskspråkiga församlingarna till under 5 procent.

I församlingarna med finskspråkig majoritet fanns det en svenskspråkig minoritet på minst 10 procent i Finby kapell, Sagu socken, Karuna kapell och Kakskerta kapell. I Bjärnå socken var den svenskspråkiga minoriteten mellan 5–10 procent, men i alla andra finska församlingar var den under 5 procent.

En stor svenskspråkig minoritet fanns i den lilla Kakskerta församling. På denna ö var de svenskspråkiga över 40 procent. I Kakskerta, som var kapellförsamling under S:t Karins, verkar de

svenskspråkiga ha varit i majoritet i slutet av 1700-talet. Kakskerta hade försvenskats under 1700-talets senare hälft. Kakskerta hade ännu på 1600-talet varit nästan enspråkigt finskt och ännu på 1760-talet var de finskspråkiga betydligt fler än de svenskspråkiga. År 1809 var då situationen den omvända. Enligt uträkningar som gjordes av professor von Bonsdorff så bodde det 179 finskspråkiga och 234 svenskspråkiga på Kakskerta 1809. Av hemmanens mantal innehades nästan 16 av svenskspråkiga bönder och ståndspersoner och enbart ca 9,5 mantal hade finskspråkiga innehavare. Mantalssummorna är inte direkt jämförbara, eftersom ståndspersonernas gårdar var större än vanliga bondgårdar, men siffrorna visar i alla fall att det även bodde svenskspråkiga bönder/fiskare på Kakskerta. Fram till 1840-talet hade de finskspråkiga igen blivit i majoritet på ön.

Stora svenskspråkiga minoriteter hade även Finby, som var kapellförsamling under Bjärnå, och Karuna som var kapellförsamling under Sagu. Finby hade bosatts av såväl finsk- som svenskspråkiga under medeltiden, så att den svenskspråkiga bosättningen fanns främst i skärgården och den finskspråkiga främst på fastlandet. På de stora öarna Storön (Särkisalo) och Kolsjö (Kaukassalo) bodde det redan under medeltiden representanter för båda språkgrupperna. På fastlandet koloniserade svenskar även områden norr och söder om det finska bosättningsområdet. I söder i Gråböle med Hummelvik var den överväldigande majoriteten av invånarna svenskspråkig ännu i slutet av 1800-talet. I den Armfeltska statistiken uppges att det inte fanns några svenskspråkiga i Finby, men det kan inte överensstämma med verkligheten. År 1880 uppgavs de svenskspråkiga i Finby till 40 procent. De svenskspråkigas antal kan inte ha ökat från 1845 till 1880. Snarare har de minskat. I Finby bodde det på 1830-talet troligen nästan lika många svenskspråkiga som finskspråkiga. Gudstjänst hölls varannan söndag på svenska och varannan på finska.

Karuna kapellförsamling hade åtminstone sedan 1300-talet bebotts av såväl finsk- som svenskspråkiga. Svenskarnas antal minskade dock kraftigt från medeltiden fram till 1700- och 1800-talen. De svenskspråkiga var högst sannolikt i majoritet i Karuna ännu på 1500-talet. År 1804 uppgavs att de svenskspråkiga i Karuna utgjorde 25 procent av hela befolkningen. Det sades också uttryckligen

att den svenskspråkiga befolkningen hade ökat i församlingen. De svenskspråkiga i Karuna hade 20 år tidigare utgjort 20 procent av hela befolkningen. I Karuna ökade de svenskspråkigas andel ytterligare under första hälften av 1800-talet. Den svenskspråkiga minoriteten uppgick till drygt 37 procent 1845 och till drygt 31 procent 1880. I Karuna hade man alternerade gudstjänster på finska och svenska varannan söndag. I Karuna fanns det ännu i slutet av 1800-talet flera byar där majoriteten av invånarna talade svenska, bl.a. Broddböle, Eknäs, Koppholm och Sandö.

Ganska stor var den svenskspråkiga minoriteten även i Finbys och Karunas moderförsamlingar Bjärnå och Sagu. I Bjärnå hade de svenskspråkigas antal minskat kontinuerligt sedan 1600-talet. I slutet av 1600-talet sades i ett kyrkligt visitationsprotokoll att det främst var ståndspersonerna och herrgårdarnas innehavare som talade svenska. Detta innebar att det var få av allmogen som längre talade svenska. När vi kommer fram till 1830-talet var det fortfarande främst ståndspersonerna på herrgårdarna och även en del av deras tjänstefolk som talade svenska. I Bjärnå fanns emellertid några brukförsamlingar med egna kyrkor och bruken beaktades inte alltid då språkförhållandena diskuterades. På Tykö och Koskis bruk var bruksägarna och en del av arbetarna svenskspråkiga. Detta framgår inte minst av att det här ordnades gudstjänster både på finska och på svenska. Antalet svenskspråkiga i Bjärnå torde ha uppgått till närmare 10 procent på 1830-talet. (I Armfelts statistik uppges de svenskspråkiga till endast 2 procent, men det kan inte överensstämma med verkligheten. Troligen var bruksförsamlingarna inte inräknade. År 1880 var de svenskspråkiga 10 procent i Bjärnå.)

I Sagu socken hade de svenskspråkiga av allt att döma varit i majoritet ännu på 1500-talet. Det visar de talrika svenska ortnamnen i socknen. Ännu på 1650-talet var de svenskspråkiga troligen nästan lika många som de finskspråkiga. De svenskspråkigas procentuella andel minskade kontinuerligt och särskilt kraftigt under 1700-talets senare hälft. I ett visitationsprotokoll från 1804 uppges de svenskspråkiga till 1/30 del av hela befolkningen, men det kan knappast överensstämma med verkligen för det hade inneburit att de svenskspråkiga ökade i antal under 1800-talets första hälft. I Sagu församling uppgick nämligen den svenskspråkiga

minoriteten till omkring 10 procent såväl 1845 som 1880. Knappast hade man heller fortsatt att hålla svenskspråkig gudstjänst varje söndag i församlingen om den svenskspråkiga minoriteten hade varit så liten som 3 procent kring sekelskiftet 1800. I Sagu hölls svensk gudstjänst varje söndag ännu på 1830-talet.

Tvåspråkiga personer

Av de inlämnade uppgifterna om språkförhållandena i Böckers samling framgår att det i nästan alla församlingar i Egentliga Finland fanns personer som kunde båda finska och svenska. (Språkförhållandena framgår av bilaga I.) I Halikko, Angelniemi, Kisko, Suomusjärvi och Kiikala församlingar uppgavs lakoniskt att alla invånare talar finska. Det är osannolikt att det i dessa församlingar inte skulle ha funnits några tvåspråkiga personer och framför allt gäller detta Halikko med många herrgårdar och ståndspersoner boende på dem. I Halikko ordnades svensk gudstjänst 10–12 gånger per år. I grannsocknen Uskela uppgavs 290 personer vara tvåspråkiga, 10 enspråkigt svenska och 5000 enspråkigt finska.

Det totala antalet tvåspråkiga i Egentliga Finland, exklusive de församlingar där antalet inte är uppgivet (se bilaga I), var 3823 personer enligt Böckers språktabeller. De tvåspråkiga utgjorde 5,2 procent av alla personer i dessa församlingar.

De tvåspråkigas procentuella antal överstiger den språkliga minoritetens andel av befolkningen i alla församlingar, vilket är naturligt eftersom i församlingar med en liten språklig minoritet var så gott som alla som talade minoritetsspråket tvåspråkiga, men också en del av dem som talade majoritetsspråket. I församlingar med stor språklig minoritet var en stor del av dem som talade minoritetsspråket tvåspråkiga, men också många av dem som talade majoritetsspråket.

Vi ska snart närmare se på den procentuella andelen tvåspråkiga i församlingarna i Egentliga Finland, men först ska vi göra några reflektioner om tvåspråkigheten i de olika samhällsklasserna. Tvåspråkiga personer fanns i alla samhällsklasser, men förmågan att tala både svenska och finska var allmän endast bland ståndspersonerna.

Till ståndspersonerna hörde på 1830-talet adelspersoner, herrgårdsförvaltare, bruksägare, präster, officerare (från sergeant uppåt), handelsmän, städernas hantverkare, alla högre och många lägre tjänstemän (bl.a. häradshövdingar, fogdar och länsman), lärare och läkare. De flesta ståndspersoner talade svenska som första språk.

I Egentliga Finland påträffade man på 1830-talet ståndspersoner på herrgårdar, bruk, prästgårdar, officersboställen och till och med bondgårdar (vanligen rusthåll). Herrgårdarna ägdes vanligen av adelspersoner, men även av oadliga tjänstemän och städernas handelsmän och borgare. Herrgårdar fanns det rikligt av i Egentliga Finland. Många herrgårdar som låg i närheten av Åbo var i någon förmögen borgares eller tjänstemans ägo.

De högre och de flesta lägre ämbetena och tjänsterna i Finland innehades alltså av ståndspersoner. Ståndspersonerna i Egentliga Finland kunde i sin ämbetsutövning inte undgå att komma i kontakt med finska språket. Som ämbets- eller tjänsteman inom den högre världsliga eller kyrkliga sektorn i Finland var det viktigt att kunna både svenska och finska. Även lägre tjänstemän, till exempel länsmän, som arbetade i finskspråkiga socknar måste kunna svenska eftersom alla handlingar och protokoll skrevs på svenska. Tvåspråkighet krävdes även av prästerna i församlingar där det hölls gudstjänst både på svenska och på finska. Det fanns präster i dessa församlingar som kunde bristfälligt finska, men det stora flertalet präster behärskade båda språken lika bra. Präster med finskspråkig bakgrund som arbetade i finskspråkiga församlingar där det aldrig eller mycket sällan hölls gudstjänster på svenska var också tvåspråkiga eftersom de i sin utbildning hade kommit i kontakt med svenska språket.

De ståndspersoner som hade finska som modersmål torde ha varit aktivt tvåspråkiga, medan de svenskspråkiga ståndspersonernas kunskaper i finska varierade från inga alls till aktiv tvåspråkighet. Det sistnämnda gällde framför allt för de ståndspersoner som bodde i socknar med stor finskspråkig majoritet. De kvinnliga svenskspråkiga ståndspersonernas kunskaper i finska är svårt att säga någonting om. Eftersom deras behov av att kunna finska var mindre än männens – på grund av att ämbetena och tjänsterna

innehades av män – är det sannolikt att många svenskspråkiga kvinnliga ståndspersoner inte kunde finska.

Inom bondeklassen förekom tvåspråkighet främst bland dem som bodde i församlingar med en stor språklig minoritet. Folk från den egna byn träffade varandra dagligen och man umgicks också med folk från grannbyn. Inte sällan möttes också folk från hela församlingen. Många arbeten gjordes gemensamt. Det var bl.a. fråga om byggande och underhåll av kyrka, kaplansgård, vägar, broar och kvarnar. Vissa gemensamma arbeten gjordes på frivillig basis. Bland annat förekom gemensam vallgång av kreaturen på utmarkerna, och ibland gjordes arbetet på åkern gemensamt trots att storskiftet på 1700-talet hade medfört att åkertegarna hade sammanslagits i större stycken. Det är också sannolikt att vissa arbeten, bl.a. höslättern och byggandet av hägnader (vanligen gärdsgårdar), gjordes gemensamt av gammal vana. I samband med bl.a. kyrkobesök, läsförhör, rovdjursjakt och fiske träffades svensk- och finskspråkiga. Även i kontaktzonerna mellan svenskt och finskt förekom tvåspråkighet bland bondebefolkningen. Kontaktzoner var områden som låg emellan (nästan) helt svenskspråkiga och (nästan) helt finskspråkiga områden.

Handeln gjorde också en del bönder tvåspråkiga. Kunskaper i det andra språket var viktigt i samband med handel. Det var männen som ägnade sig åt handel, och den gav uttryckligen en möjlighet för männen att bli tvåspråkiga. Bönderna förde sin överproduktion inom lantbruket samt andra varor som ved och fisk till försäljning i närliggande städer, till marknader på landsbygden och över havet till Stockholm och Estland.

Bönderna i Egentliga Finland handlade i huvudsak på Åbo stad. Från skärgårdssocknarna fördes främst strömming och fisk till försäljning i staden (vid västra åstranden), medan allmogen i fastlandssocknarna sålde allehanda varor på torget. Torghandel förekom i princip alla dagar och dessutom ordnades marknader i staden fyra gånger om året på vissa bestämda dagar. För de bönder som förde sina varor till försäljning i Åbo var det en fördel att ha åtminstone passiva kunskaper i det andra språket.

Marknaderna på landsbygden hade minskat kraftigt sedan 1700-talet. På 1830-talet ordandes en enda större marknad i Egentliga Finland, nämligen Uskelamarknaden som hölls vid Salo bro.

Denna marknad besöktes livligt av fiskare från den åboländska skärgården. I Nådendals stad ordnades också en vinter- och en höstmarknad. För de svenskspråkiga som besökte dessa marknader var åtminstone passiva kunskaper i finska språket ett måste.

Handeln på Stockholm fortsatte till in på 1840-talet trots skilsmässan från Sverige 1809. I Egentliga Finland var seglationen på Stockholm livligast från Kimito, Nagu, Korpo, Tövsala och Bjärnå, men även från Rimito, Pyhämaa och Nykyrka (Kalanti) gjordes rätt ofta handelsfärder över havet till den forna huvudstaden. Kunskaper i svenska var nödvändiga när bönderna i Egentliga Finland bedrev handel på Stockholm. Från vissa socknar i Egentliga Finland gjordes också handelsresor till Estland från slutet av 1810-talet. Det var dock fråga om endast några resor årligen. Mest resor gjordes från Kimito och Korpo socknar och antalet ökade betydligt på 1830-talet. För Kimitoborna och Korpoborna var kunskaper i finska viktiga då de handlade på Estland.

Bland de obesuttna (torpare, backstugusittare, statare, hantverkare på landsbygden, drängar och pigor) var tvåspråkighet inte heller ovanlig. På många herrgårdar bodde och arbetade såväl svensk- som finskspråkiga obesuttna. Eftersom de manliga ståndspersonerna vanligen kunde såväl svenska som finska var det inget som hindrade dem från att anställa finskspråkiga tjänare och lantarbetare.

På många prästgårdar fanns det också såväl finsk- som svenskspråkigt tjänstefolk. Det var inte heller ovanligt att finskspråkigt tjänstefolk och finskspråkiga lantarbetare anställdes till bondgårdar i svenskspråkiga bygder. Detta måste ha inneburit att husbonden eller husmor behärskade finska. Till herrgårdar i socknar där den överväldigande majoriteten av invånarna talade finska var det å andra sidan inte ovanligt att svenskspråkigt tjänstefolk anställdes till herrgårdarna. Torpare och lantarbetare som kom till församlingar där majoritetsspråket talades av minst 90 procent av invånarna blev vanligtvis med tiden tvåspråkiga. Utvecklingen gick sedan ofta mot ett språkbyte i nästa generation. En assimilation ägde rum. Tjänstefolket var mera rörligt och stannade vanligen inte länge vid samma gård. Pigor och drängar anställdes dock för ett år och på den tiden hann de få åtminstone passiva kunskaper i det andra språket. De järnbruk och andra större

industriella anläggningar som fanns i Egentliga Finland var också ofta tvåspråkiga samhällen. Bland de anställda arbetarna fanns såväl svensk- som finskspråkiga. På bruken arbetade även folk från Sverige. Bruken var alltså en plats där svensk- och finskspråkiga kom i kontakt med varandra.

Tvåspråkighet i församlingarna

I de flesta församlingar i Egentliga Finland var de tvåspråkigas procentuella antal under fem. Dessa var också församlingar där de som talade minoritetens språk var mycket få. I de flesta av dessa var finskan majoritetsspråk. I dessa socknar korrelerade en liten språklig minoritet med ett litet antal tvåspråkiga. I finska församlingar med en liten svenskspråkig minoritet var det i huvudsak ståndspersoner och på deras gårdar boende landbönder, torpare, tjänstefolk och lantbruksarbetare som var svenskspråkiga. De svenskspråkiga var vanligen också tvåspråkiga eftersom de levde i en finskspråkig miljö. Ståndspersonerna hade såväl svensk- som finskspråkiga anställda vid sina gårdar, vilket medförde att även en del finskspråkiga lärde sig svenska. En och annan bonde hade kanske lärt sig det andra språket i samband med handel.

I följande församlingar uppgavs de tvåspråkiga till över fem procent i Böckers språktabeller.

Församlingar med minst fem procent tvåspråkiga

5–10 %	10,1–20 %	över 20 %
Lemo med Villnäs (6,6)	Gustavs (16,3)	S:t Karins (21,7)
Rimito (6,6)	Nådendals l. (18,9)	Kakskerta (91,5)
Reso (8,2)	Pikis (10,2)	Kustö (84,6)
Pemar (6,2)	Bjärnå med Finby (13,7)	Kimito (33,0)
Uskela (5,5)		Västanfjärd (25,0)

De församlingar där de tvåspråkiga uppgick till mellan 5–10 procent var alla finskspråkiga med en liten svenskspråkig minoritet. Det samma gäller även Gustavs, Nådendals landsförsamling, Pikis och S:t Karins. Det är möjligt att de tvåspråkigas antal översteg fem procent även i Masku. Alla socknar låg invid kusten. De flesta

av socknarna låg i närheten av Åbo, väster eller öster om staden eller var skärgårdsförsamlingar. De enda undantagen var egentligen Uskela och Lemo.

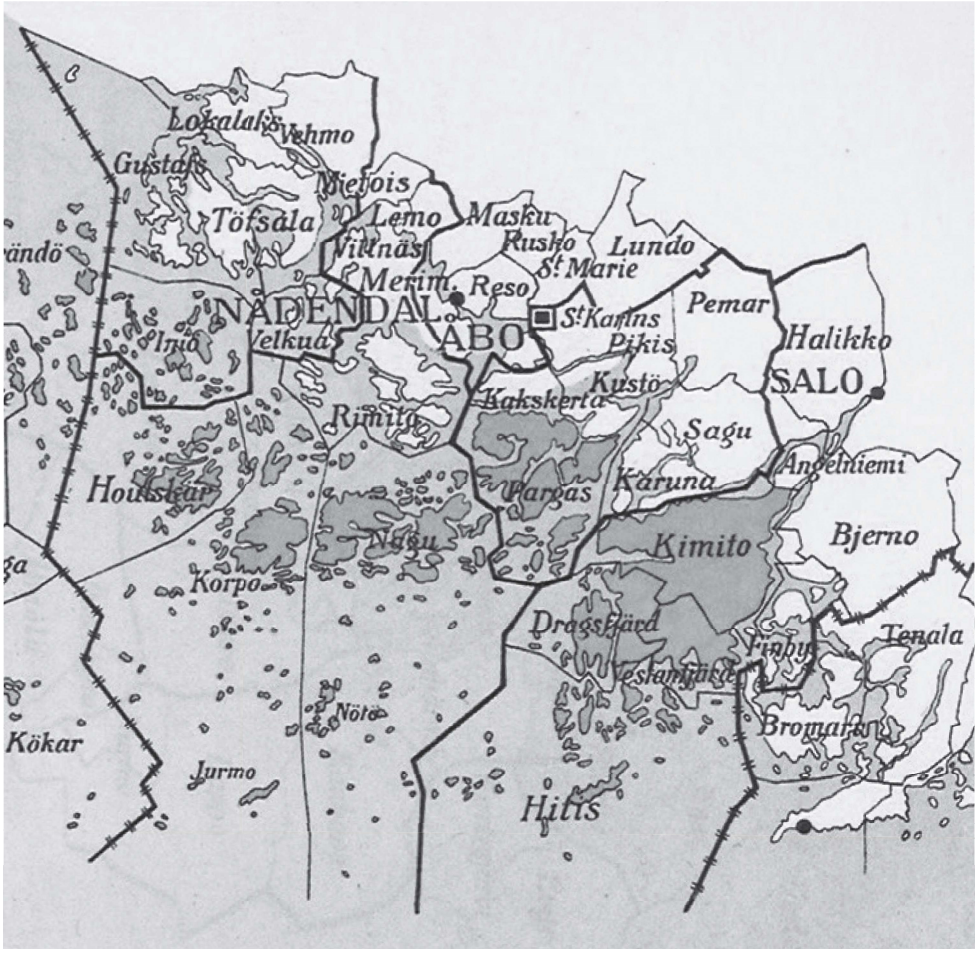

Karta över en del av Egentliga Finland. De församlingar som hade svenskspråkig majoritet har en mörkare nyans. Kartan tagen från *Finlands svenska landskommuner*, Statistiska uppgifter sammanställda av Ernst Lindelöf, Helsingfors 1923.

I de socknar som låg i närheten av Åbo, alltså Reso, Nådendals landsförsamling, S:t Karins, Pikis och Pemar bodde det många ståndspersoner. Framför allt i Reso, S:t Karins och Pikis socknar ägdes ett stort antal gårdar av ståndspersoner verksamma som handelsmän samt ämbets- och tjänstemän i Åbo. De flesta av dessa ståndspersoner var tvåspråkiga. De bodde nödvändigtvis inte själva på gårdarna, men troligt är att de arrendatorer som skötte gårdsbruket var tvåspråkiga och också många av de anställda på ståndpersonernas gårdar. Det fanns alltså även obesuttna

tvåspråkiga personer i dessa församlingar. I S:t Karins var i början av 1800-talet nästan hälften av socknens alla gårdar i ståndspersoners ägo. I Reso uppgavs hela 100 personer ha varit enspråkigt svenska, alltså ca 10 procent, vilket är det högsta antalet i alla finskspråkiga socknar förutom Bjärnå.

I församlingarna i närheten av Åbo bör det också ha funnits tvåspråkiga i bondehushållen ifall det uppgivna antalet tvåspråkiga i Böckers språktabeller någorlunda håller streck. Genom äktenskap över språkgränsen kan en del ha blivit tvåspråkiga och en del genom handeln på Åbo stad eller genom handelskontakter med den svenskspråkiga skärgårdsbefolkningen. Det är sannolikt att kriterierna för tvåspråkighet var vaga passiva kunskaper i alla dessa församlingar. I Pikis, Reso och Pemar kommer de tvåspråkigas procentuella antal troligen inte så långt från sanningen. När det gäller S:t Karins är det dock osannolikt att de tvåspråkiga skulle ha varit närmare 22 procent och inte heller i Nådendals landsförsamling kan de tvåspråkiga ha varit nästan 19 procent. Borgerskapet i Nådendals stad var till stor del svenskspråkigt eller åtminstone tvåspråkigt och en inte obetydlig andel av borgarna bodde i landsförsamlingen. Därför är det inte omöjligt att ett relativt stort antal av landsförsamlingens invånare var tvåspråkiga.

I S:t Marie socknen som gränsade till Åbo i norr och söder ägdes också många gårdar av ståndspersoner och också i övrigt var förhållandena de samma som i andra socknar i närheten av Åbo. I denna socken uppgavs de tvåspråkiga till endast 1,5 procent. Den enda rimliga förklaringen är att kriteriet för tvåspråkighet i S:Marie var aktiva kunskaper.

I skärgårdsförsamlingarna Gustav och Rimito måste det i huvudsak ha varit bönder och en del obesuttna som var tvåspråkiga. Ståndspersonernas antal var litet i dessa församlingar. Tvåspråkigheten grundade sig i huvudsak på handelsförbindelser och kontakter med svenskspråkiga i den omkringliggande skärgården. I Gustavs och Rimito hade seglationen på Stockholm alltid varit relativit livlig och närheten till svenskspråkiga skärgårdssocknar gjorde att kontakter uppstod, vilka säkert ledde till ett och annat äktenskap över språkgränsen.

I skärgårdsförsamlingarna Velkua och Merimasku hade man förväntat sig ett större antal tvåspråkiga med tanke på närheten

till svenskspråkiga områden. I Merimasku var fyra procent av invånarna tvåspråkiga, men i Velkua uppgavs endast två personer vara tvåspråkiga.

I Gustavs verkar de tvåspråkiga vara tagna i överkant. I moderförsamlingen Tövsala uppgavs att endast 3 procent av invånarna var tvåspråkiga. Gustavs hade dock till skillnad från Tövsala haft en ganska stor svenskspråkig befolkning ännu på 1600-talet, men efter stora ofreden verkar området nästan helt ha förfinskats. Någon större svensk bosättning fanns inte i Gustavs då kapellet tillkom år 1782. År 1793 skrev vicepastor Isac Enberg i Tövsala i Åbo Tidningar att det tidigare hade talats svenska i kapellförsamlingen, men att invånarna nuförtiden var finskspråkiga. En del svenskspråkiga bodde säkerligen i församlingen på 1840-talet och uppgifterna i Armfelts tabell om att inga svenskspråkiga bodde här är missvisande. En liten minoritet var det i alla fall fråga om. Bondeseglationen på Stockholm var från Tövsala och sannolikt särskilt från Gustavs betydligt livligare under 1800-talets tre första decennier än från andra finskspråkiga orter i Egentliga Finland. I tullängder och andra registrerades alla enligt moderförsamlingen och det är därför svårt att med säkerhet säga hur stor bondeseglationen var från Gustavs. Även till det tvåspråkiga Åbo förde Gustavsborna sjöledes ofta handelsprodukter. De tvåspråkigas faktiska antal i Gustavs torde ha varit betydligt mindre än vad som uppges i Böckers statistik, åtminstone om man räknar bort dem som kunde enstaka ord svenska. De aktivt och passivit tvåspråkiga kan inte ha överstigit 10 procent.

I Lemo var de tvåspråkiga säkert koncentrerade till Villnäs kapellförsamling där det fanns flera stora herrgårdar. I Uskela fanns det också rätt många herrgårdar och här kan den årliga marknaden vid Salo å lett till en del kontakter med den svenskspråkiga skärgårdsbefolkningen. Sannolikt är dock att de tvåspråkiga i Uskela är uppskattade i överkant.

I Kimito socken och dess kapellförsamling Västanfjärd fanns enligt Böckers språktabeller ett stort antal tvåspråkiga. I Kimito var den finskspråkiga minoriteten 8 procent och den ökade kraftigt under 1800-talets senare hälft. Trots att minoriteten inte var särdeles stor på 1840-talet, ordnades finskspråkig gudstjänst var tredje söndag. I Västanfjärd däremot bodde det mycket få finskspråkiga.

De tvåspråkiga måste vara uppskattade kraftigt i överkant eller så räknade man dem som tvåspråkiga som förstod enstaka ord finska. Bönder och fiskare från Kimito och Västanfjärd bedrev en livlig handelsseglation på Åbo och det finska fastlandet, och besökte bl.a. marknaden i Halikko. Vid dessa handelsfärder lärde sig somliga åtminstone lite finska. Även Dragsfjärdsborna bedrev handel på fastlandet, men i denna kapallförsamling uppgavs det finnas endast få tvåspråkiga. Man kan räkna med att så gott som alla de finskspråkiga i Kimito var tvåspråkiga och att också en del svenskspråkiga förstod finska, men att en tredjedel av befolkningen skulle ha varit tvåspråkig kan inte överensstämma med verkligheten. De aktivt och passivt tvåspråkiga kan inte ha överskridit 15 procent i Kimito. I Västanfjärd kan knappast över 5 procent av befolkningen ha varit tvåspråkig.

I Bjärnå med Finby, Kustö och Kakskerta var de tvåspråkiga många. De var alla församlingar med en ganska stor eller stor språklig minoritet. En stor språklig minoriteten korrelerade alltså med ett stort antal tvåspråkiga. Med hänsyn till detta är det därför sannolikt att det även i Sagu och framförallt i Karuna fanns många tvåspråkiga personer i början av 1830-talet.

I församlingarna med stor språklig minoritet, alltså Kakskerta, Kustö, Finby och Karuna låg orsaken till tvåspråkigheten i det livliga umgänget mellan församlingsborna. Dessa var alla kapellförsamlingar och till ytan inte särdeles stora.

I Bjärnå med Finby är det högst sannolikt att de tvåspråkigas antal stämmer väl överens med verkligheten och det verkar också som om kriteriet för tvåspråkighet var att man kunde tala det andra språket. Troligen var en stor del av invånarna i Finby tvåspråkiga, medan antalet troligen låg under 10 procent i Bjärnå. Tvåspråkigheten i Finby främjades av att finsk- och svenskspråkiga bodde nära inpå varandra och därför ofta kom i kontakt med varandra. Det samma gäller Karuna kapellförsamling.

Förklaringen är den samma i de små kapellförsamlingarna Kakskerta och Kustö. De båda språkgrupperna var nästan lika stora i dessa församlingar på 1830-talet och umgänget mellan de svensk- och finskspråkiga var livliga.

På Kakskerta låg svensk- och finskspråkiga gårdar intill varandra och på den lilla ön träffades representanter för båda

språkgrupperna ofta varandra i olika sammanhang. Att över 90 procent av befolkning skulle ha talat både finska och svenska låter dock osannolikt. Här måste vara medräknat även sådana personer som knaggligt förstod det andra språket.

Liksom i Kakskerta bodde man även på den lilla ön Kustö tätt intill varandra och det dagliga umgänget var livligt. Det är fullt möjligt att en majoritet av invånarna på Kustö var tvåspråkiga, men att över 80 procent skulle ha varit aktivt tvåspråkiga låter osannolikt.

Konklusioner

De inlämnade uppgifterna om tvåspråkigheten i församlingarna är inte helt tagna ur luften. Böckers språktabeller ger en uppfattning om det ungefärliga antalet tvåspråkiga personer i socknarna och kapellen. I de flesta församlingar verkar kriteriet för tvåspråkighet ha varit att man någorlunda förstod det andra språket. I några församlingar verkar aktiv tvåspråkighet ha varit ett kriterium och i några har det räckt med vaga passiva kunskaper, alltså att man knaggligt förstod det andra språket.

Generellt kan man säga att antalet tvåspråkiga stod i korrelation till den språkliga minoritetens storlek. I alla församlingar där den språkliga minoriteten var stor var också de tvåspråkiga många. Såväl de som talade majoritetsspråket som de som talade minoritetsspråket var tvåspråkiga. I områden med en stor språklig minoritet fanns det också många aktivt tvåspråkiga. I de flesta församlingar i Egentliga Finland korrelerade en liten språklig minoritet med ett litet antal tvåspråkiga. Undantagen fanns i socknar invid kusten och i närheten av Åbo samt i några skärgårdsförsamlingar. Gemensamt för dessa var att de låg i gränszonen mellan de svenska och finska språkområdena, och/eller att bondeseglationen och handeln var relativit livlig, och/eller att många ståndspersoner bodde eller ägde gårdar här.

En stor del av de tvåspråkiga hade enbart passiva kunskaper. De som var aktivt tvåspråkiga utgjorde en minoritet. Betydligt fler män än kvinnor var tvåspråkiga. Aktivt tvåspråkiga män hittar man framför allt bland ståndspersonerna. Det fanns även bönder

som genom blandäktenskap, handel och täta kontakter med den andra språkgruppen kunde tala båda språken. En del torpare, lantarbetare och drängar som bodde och arbetade i gårdar och byar där språket inte var deras eget blev också aktivt tvåspråkiga.

Tvåspråkiga kvinnor med passiva eller aktiva kunskaper fanns främst i församlingar där den språkliga minoriteten var stor samt bland dem som levde i blandäktenskap eller tjänstgjorde som pigor i gårdar där hushållets eller byns språk inte var pigornas modersmål. En del kvinnliga ståndspersoner var också tvåspråkiga.

Det är troligt att de bland allmogen som var tvåspråkiga ganska ofta talade en form av blandspråk då de uttryckte sig på det främmande språket. Detta torde ha varit vanligare då svenskspråkiga talade finska.

BILAGA I

Språkförhållandena i början av 1830-talet i Egentliga Finlands församlingar enligt Böckers statistik

Församling	Finsk-språkiga	Svensk-språkiga	Tvåspråkiga Totalt procent	Totalt
Rohdais (Pyhäranta) med Pyhämaa	1948	0	21 1,1	1969
Letala*	3835	0	41 1,1	3876
Nykyrka (Kalanti)	4000	4	76 1,9	4080
Nystads landsförsamling	500	0	5 1,0	505
Vemo med Lokalaks kapell	3800	0	130 3,3	3930
Tövsala	1280	10	60 3,1	1350
Gustafs kapell	980	24	196 16,3	1200
Velkua kapell	248	0	2 0,8	250
Iniö kapell**	0	340	10 2,9	350
Virmo (Mynämäki)	5100	6	70 1,4	5176
Lemo med Villnäs kapell	1400	0	100 6,6	1500
Rimito (Rymättylä)	1508	50	110 6,6	1668
Merimasku kapell	739	0	30 3,9	769
Korpo med Houtskär	0	3000	73 2,4	3073
Nagu	--	--	--	--
Reso	800	100	80 8,2	980
Nådendals landsförsamling	400	30	100 18,9	530
Masku***	1300	8	50 3,7	1358
Vahto och Rusko kapell	1006	6	38 3,6	1050

Lundo med Brunkala (Aura) kapell	2946	10	50 1,7	3006
S.t Marie med Paatis kapell	2513	20	40 1,6	2573
Nousis	2500	0	80 3,1	2580
Pöytis med Yläne och Oripää kapell	5700	4	82 1,4	5786
S:t Mårtens med Eura (Tarvasjoki), Karinais och Koskis kapell	5215	5	100 1,9	5320
S:t Karins	1000	0	280 21,7	1280
Kakskerta	30	11	440 91,5	481
Pikis	1403	2	160 10,2	1565
Kustö****	40	20	303 83,5	363
Pargas	50	3600	100 2,7	3750
Pemar	3100	0	206 6,2	3306
Sagu med Karuna kapell	--	--	--	--
Halikko med Angelniemi kapell	Alla			
Uskela med S:t Bertils (Pertteli) kapell	5000	10	290 5,5	5300
Kiikala	Alla			
Kisko med Suomusjärvi kapell	Alla			
Bjärnå*****	3000	150	500 13,7	3650
Kimito	0	2/3	1/3 33,0	
Dragsfjärd kapell	0	Mest alla	Få	
Västanfjärd kapell	0	3/4	1/4 25,0	
Hitis kapell	0	973	0	973

* Letala förutom Kodisjoki och Hinnerjoki kapellförsamlingar

** I Böckers egen sammanställning 20 finskspråkiga och 340 tvåspråkiga. Siffrorna fel insatta.

*** Enligt en annan informatör 1300 finkspråkiga, 8 svenskspråkiga och 90 tvåspråkiga. I så fall var de tvåspråkiga 6,4 procent.

**** I Böckers egen sammanställning 330 tvåspråkiga. Lapsus, eftersom folkmängden enligt 1830 års folkmängdstabell var 363.

***** Troligen Bjärnå med Finby kapell. I Böckers egen sammanställning 150 tvåspråkiga.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Folkmängdstabeller för församlingarna i Egentliga Finland. Församlingarnas arkiv. (Mikrofilmer i Riksarkivet.)

Karuna församlings arkiv, Visitationsprotokoll 8 juni 1804 § 13.

Statistiska uppgifter I, Böckers samling, Riksarkivet, fol. 337v–463, primärlängder (fråga nr 49)

Statistiska uppgifter II, Böckers samling, Riksarkivet, fol. 539v–561v, häradsvisa sammanfattningar (fråga nr 49)

Statistiska uppgifter III, Böckers samling, Riksarkivet, fol. 69–69v, Böckers egen sammanfattning.

Åbo Tidningar, nr 31, 29.7.1793.

Litteratur

Afhandling om Presterliga Tjenstgöringen och Aflöningen i Åbo Erke-Stift, Utgifven af Domkapitlet i Åbo, del II, Åbo 1821.

Alifrosti, Kari, ”Ruotsin aika n. 1200–1808”, *Sauvon historia* I, Sauvo (tryckår saknas).

Biografiskt lexikon för Finland 2, ryska tiden, Böcker, Carl Christian, Helsingfors 2009.

Börman, Jan-Erik, ”Sjöfart”, *Kimitobygdens historia*, del III, Kimito 1987.

Ekman, Karl, *Ett gammalt herrgårdsbruks historia: Tykö bruk 1686–1936* Tykö 1937.

Finlands officiella statistik VI, Befolkningsstatistik 9, Finlands folkmängd 31 december 1880, Helsingfors 1882.

Gadd, Carl-Johan, *Det svenska jordbrukets historia: Den agrara revolutionen 1700–1870*, Borås 2000.

Granholm, Helge, ”Bosättningen i historisk tid”, *Finby sockens historia*, Virkby 1968.

Havia, Timo & Luoto, Jukka, *Piikkiön historia 1: Esihistoria ja ruotsinvallan aika*, Piikkiö 1989.

Innamaa, Kerttu, *Kaarinan pitäjän historia*, II osa, Aikakusi 1721–1870, Kaarina 1952.

Innamaa, Kerttu, *Naantalin historia*, kolmas osa, Turku 1965.

Innamaa, Kerttu, *Perniön historia*, Perniö 1982.

Jutikkala, Eino, *Läntisen Suomen kartanolaitos Ruotsin vallan viimeisenä aikana* I, Helsinki 1932.
Jutikkala, Eino, *Bonden i Finland genom tiderna*, Helsingfors 1963.
Karlsson, K., *Språkförhållandena utmed språkgränsen i sydvästra Finland*, Åbo 1898.
Kaukianen, Yrjö, *Suomen talonpoikaispurjehdus 1800-luvun alkupuoliskolla (1810–1853)*, Historiallisia tutkimuksia LXXIX, Helsinki 1970.
Laurikkala, Saini, *Elämää Varsinais-Suomessa 1600- ja 1700-luvulla:Varsinais-Suomen historia* VII, 5–6, Turku 1961.
Lindgren, Klaus & Lindgren, Anna-Riitta, ”Språkbyten bland ståndspersonerna i storfurstendömet Finland”, *Dialog och särart: Människor, samhällen och idéer från Gustav Vasa till nutid*, red. Gabriel Bladh och Christer Kuvaja, Helsingfors 2005.
Ljungberg, Selim, ”Språkgränsen i Sagu socken 1890”, *Geografiska föreningens tidskrift* 1890, Helsingfors 1890.
Matinolli, Eeva, ”Elinkeinot”, *Rymättylän historia* II:1, Rymättylä 2000.
Mead, W.R., ”Carl Christian Böcker: Suomen tilastotieteen unohdettu edustaja”, *Näkökulmia menneisyyteen*, Porvoo 1967.
Nikander, Gabriel, ”Språkgränsen efter 1800”, *Svenskt i Finland: Ställning och strävanden*, Helsingfors 1914.
Nikula, Oscar, Åbo stads historia 1809–1856, Åbo 1973.
Rabbe, F.J., ”Angående några förarbeten till en utförlig Statistik för Finland”, *Suomi* 1852, Helsingfors 1853.
Saaret, ihmiset, vaiheet, red. Jussi T. Lappalainen, Kakskerta 2, Turku 1995.
Soininen, Arvo M., *Vanha maataloutemme: Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle*, Helsinki 1974.
Suolahti, Gunnar, *Elämää Suomessa 1700-luvulla* II, Porvoo 1909.
Suolahti, Gunnar, *Vuosisatain takaa: Kulttuurihistoriallisia kuvauksia 1500–1800 luvuilta*, Helsinki 1933.
Suomen maatalouden historia I, Perinteisen maatalouden aika, Esihistoriasta 1870–luvulle, Helsinki 2003.
Tornberg, Matleena, *Varsinais-Suomen kirkko- ja hallintopitäjät sekä niiden väliset aluesiirrot 1500-luvulta 1900-luvulle*, Turun yliopiston Suomen historia laitos, eripainosarja 13, Turku 1973.

Valavaara, Veikko, *Varsinais-Suomen suomalaisesta ja ruotsalaisesta asutuksesta*, Otryckt avhandling pro gradu, Institutionen för Finlands historia, Turun yliopisto 1933.

Wallén, Holger, *Språkgränsen och minoriteterna i Finlands svensk-bygder omkr. 1600–1865*, Åbo 1932.

Wirilander, Kaarlo, *Herrskapsfolk: Ståndspersoner i Finland 1721–1870*, Nordiska museet 1982.

Zilliacus, Lars, *Finska Hushållningssällskapets arkiv och skrifter – en källa för forskningen*, Åbo 2003.

Heartland, wasteland. Tankar om tvåspråkighet

Kristina Malmio

För mig ter det sig som att det framförallt är känslorna som styr människornas val av språk och deras attityder gentemot sina och andras språk. Man älskar en viss dialekt, man avskyr den intonation som unga flickor i Helsingfors har (och som – kuriöst nog – verkar gå igen i unga affärsmäns språkbruk), man blir ledsen när någon påpekar bristerna i ens språkbruk. Jag reser med mina vänner och vi talar med en kvinna som blandar i sina finska meningar uttryck och ord från engelskan. Det irriterar mina vänner och väcker i mig en lust att försvara språkblandaren. Alla ord har ju inte en motsvarighet på ett annat språk. Tänk om det är så att språkblandningen inte handlar om slarv, ovårdat språkbruk eller okunnighet utan istället om det att den tvåspråkiga är känslig för nyanserna i båda språken hon behärskar och väljer därför ett uttryck från det andra språket? För att hon känner att det inte finns ett exakt motsvarande uttryck i det andra språket. Själv anser jag att damen som ger körinstruktioner på engelska i bilens navigator uttalar en smula vulgärt. Typiska omdömen som baserar på känsla.

Man kan också lägga märke till det bildspråk som folk använder när de talar om språk och tvåspråkighet. De vittnar ofta

om starka känslor. Metaforer som aktualiseras när man talar om språk anknyter till exempel till krigsföring. Till exempel: ”Sista striden för svenskan!” På väg till nationalbiblioteket tänker jag att medan de som bestämt sig för att rätt och slätt existera på ettdera språket/i ett språk och ligger i var sin *vallgrav* på var sin sida om *fronten* (asemasota, skriver mitt finska jag lite senare samma dag och rutinerat griper jag tag i ordboken, ställningskrig, just så), befinner sig den tvåspråkiga mitt emellan fronterna, ständigt kluven.

Essäerna i den nyligen utkomna antologin *Kära hurri! 15 synvinklar på tvåspråkighet i Finland* präglas av skribenternas allmänna välvilja gentemot tvåspråkighet. De för fram rationella argument för den samtidigt som en och annan erkänner sin tvåspråkighet och beskriver sina språkliga rötter. Nyttan av tvåspråkigheten är en av bokens agendor. (Inom parentes: nyttoaspekten som ett argument för att något ska ha rätt att existera är ett typiskt sätt att tänka i det senkapitalistiska nuet.) Jag läser och tänker att visst är det bra med en vig, dynamisk, tvåspråkig hjärna och med de besparingar som den svenskspråkiga befolkningens goda hälsa innebär för nationalekonomin. En (gammal) fråga är dock om man med rationella argument kan bearbeta irrationella känslor. Till exempel den fientlighet gentemot ”de andra” som den politiska populismen och dess språkpolitik livnär sig på. Eller den misstänksamhet som den tvåspråkiga tidvis känner att de som identifierar sig som antingen svenska eller finska riktar mot den som flaggar för både och istället för antingen eller.

Vid sidan om rationella argument – Finland är ett land med två språk och det är berikande och bra och inte kostar det heller så mycket som motståndarna påstår – finns det andra faktorer som kan läggas fram för de enspråkiga att begrunda.

Tvåspråkigheten är luften jag andas och ett tillstånd jag ärvt, men också valt. Att vara tvåspråkig är för mig en speciell sorts existens. John Wikström ställer i *Kära hurri!* frågan om det finns en tvåspråkig identitet, ett tvåspråkigt modersmål, en dubbel kulturell tillhörighet (2012, 110) och konstaterar att det verkar vara en växande realitet i dagens Finland. Litteraturforskaren Heidi Grönstrand har funderat på flerspråkighet med utgångspunkt i tanken om en gränsidentitet eller en gränsens kultur (Grönstrand, 2012). Sedd ur denna synvinkel blir tvåspråkigheten en gränszon,

ett område mitt emellan finskan och svenskan, med ett eget språk, en egen kultur och ett särskilt emotionellt landskap. Jag föreställer mig tvåspråkigheten som min tredje identitet. Den existerar vid sidan om mitt liv på finska och på svenska och är ofta osynlig. Det är sällan som någon öppnar diskussionen med att fråga: Är du tvåspråkig? Eller: Hej, ska vi tala svenska *och* finska nu?

Är de som nuförtiden hetsar för finskheten historielösa människor, befriade från eller okänsliga för det förgångna i dem själva? Jag kan väl tänka att det i deras familjer förekommer många med stadiga flerspråkiga rötter, så pass gammal och utspridd är flerspråkigheten i Finland. (Se Grönstrand & Malmio, 2011.) (En lyhördhet för historia och en medvetenhet om det förflutnas betydelse i ens eget liv kan i och för sig uppfattas som ett uttryck för nostalgi och som något grundmurat borgerligt. Är intresset för historia en medelklassens fetisch, en handling av samma slag som samlandet av kristallvaser och spetsdukar som tillhört ens farmor och mormorsmor? Överföring av känslor på föremål och tänkande, en tankens och känslans genomgripande nostalgi.)

Det självbiografiska inslaget är frekvent i essäerna i *Kära hurri!*. Det är en sak jag gärna skulle undvika: hur skriva om tvåspråkighet, speciellt om man inte vill gå in på personliga erfarenheter, språkliga minnen, känslor eller släkthistoria. Här kommer man in på det språkforskare kallar den emotionella faktorn: kanske man rent av är tvungen att gå in på det privata och det känslofulla när man diskuterar språk, ett eller flera, de(t) egna eller andras?

Svaret på frågan hur jag blivit tvåspråkig innehåller inslag av historia och nostalgi. Jag kommer in på det jag ville undvika, min privata språkhistoria. Inte för att den är särskilt unik (se tex Lindgren & Lindgren, 2005), men för att den kanske kan fungera som ett illustrerande exempel i den pågående diskussionen om finskan, svenskan och tvåspråkigheten. Kanske belyser den också tvåspråkighetens ”känslolandskap” (Grönstrand, 2012), komplexiteten och kluvenheten i ett ständigt både och.

I varje fall, här är det: I början av 1900-talet fattade bröderna Rafael och Bruno ett gemensamt och i sin tid föga märkvärdigt beslut. Från och med nu skulle de heta Malmio istället för Malmlund.

Man ska inte underskatta ideologins betydelse i val av språk. Farfar och hans bror gjorde ett val som styrdes av rådande politiska

strömningar och kanske av ett nyttotänkande. Kanske uppfattade de finskan som både fin och gynnsam. Kanske var det på grund av deras rötter i Tammerfors och studier vid Helsingfors universitet som de drogs med i språkrörelsen och valde att signalera en finsk identitet i form av ett efternamn på finska. Den Tavastländska studentnationen som Rafael tillhörde, blev under 1800-talet utpräglat fennomansk (Lindgren & Lindgren, 2005, 279).

Brödernas beslut hade konsekvenser för deras kommande barn och barnbarn. Min farfar satte sina barn i finsk skola i Tammerfors. Han hade sin goda språkliga vilja och antagligen också en ärlig lust att ge sina barn en plats bland den finskspråkiga majoriteten och en finsk identitet. Trots det gav han och farmor sina barn svenska namn. Svenskt förnamn, förfinskat efternamn, tvåspråkighet som signaleras redan på namnnivå. Var det så att Rafael misslyckades med att genomföra sin språkideologi på hemmaplan? Valde han medvetet båda språken eller var det bara så svårt att frångå svenskan? För den nitiskhet och disciplin som rådde i en del språkbytarfamiljer (Lindgren & Lindgren, 2005) verkar inte ha existerat i familjen Malmio. Segheten i det vana spelade kanske också in: farfar och farmor kallades med sina svenska namn, pappa Rafael och mor Anna, även av de av mina kusiner som blev helt och hållet finskspråkiga.

Farfars beslut ledde till en (tidstypisk?) språklig förbistring i familjen. Språkbruket kunde variera gradvis: min far talade ”mera svenska” än finska med sin mor, men ”ganska mycket” finska med sin far. Eller beroende på plats: i Tammerfors talade min far bara finska, i Korpo där familjen hade ett sommarställe bara svenska. Farmor och farfar lär ha talat blandspråk med varandra. Länge tänkte jag att mitt förhållande till svenskan handlade om nostalgi, om minnesbilder och föreställningar om farfar och farmor som på ett diffust sätt tycktes anknyta till svenskan. Idag tänker jag: strunt. I farmors och farfars villa i Korpo rådde en fullständig tvåspråkighet med olika grader, blandningar och kombinationer av svenska och/eller finska. Farfar gjorde sitt språkbyte för att ingå i en gemenskap. Det är ironiskt att han som en bästa gammaltestamentlig patriark ledde ut sina barn i ett språkligt ingenmansland, ett *wasteland*. För ett tvåspråkigt Finland existerar inte som en

reell nation, det finns endast ett Finland där man antingen kan skriva in sig som finsk- *eller* svenskspråkig men inte som både och.

Av pappa ärvde jag finskan med inslag av svenska, av mamma svenskan. Hon kom från en familj där man endast talade svenska trots att morfar var hemma från Tyskland. Morfar kom till Finland i slutet på 1920-talet för att ta hand om ett tyskt företags svenska korrespondens. Han talade aldrig tyska hemma, varken med sin fru eller med sina barn och barnbarn. Mammas finska är ännu efter 45 år i Tammerfors stel och lite ovan. Min svenskspråkiga mormor däremot talade bra finska för i hennes barndom bodde hon på grund av sin fars yrke på helt finskspråkiga orter och gick delvis i finsk skola. Av lite liknande praktiska skäl gick jag i finsk skola, men mina syskon i svensk. Morfar och mormor talade svenska med varandra. När jag frågar mamma om hon efter kriget blev mobbad för att hennes far var tysk, svarar hon: ”Sådant förekom inte i Åbo då. I vår skola [Åbo svenska samskola] fanns många barn med bakgrunder i andra språk, kulturer, religioner, judar och tatarer. Ingen frystes ut.”

Den irrationella och mångfacetterade språksituationen från min fars familj gick vidare i min barndomsfamilj där det talades finska och svenska kors och tvärs, blandat och separat. Och vidare: jag talar nu svenska med barnen och finska med min man, svenska med min mamma och mina syskon. Med pappa talar jag fortfarande både och. Varannan mening finska, varannan svenska.

Ergo: det finns ingen logik i familjens språkval, inte heller i mina egna. Valen baserar sig på historia, ideologi, känsla, nytta, slump, sammanhang och situation. Konsekvens är inte vårt namn. Eller så är vi konsekvent både och.

*

Där var jag då, tvåspråkig dotter i en tvåspråkig familj i Tammerfors och sattes i finsk skola. Mitt första språkminne är följande: jag förklarar för en jämnårig, finskspråkig flicka att man nog kan heta ”Lena” med ett -e. Hon tror mig inte. Mitt andra språkminne: jag har gått i skola på finska i några år och har aktivt glömt min svenska. Jag försöker förklara för morfar någonting på finska men

han förstår inte för vårt språk har varit svenska. Det uppstår mellan oss ett avstånd som gör mig ledsen och ställd.

Mitt tredje språkminne: den första tyska lektionen som hålls av samma lärare som undervisar i svenska. Jag uttalar högt ”Auf Wiedersehen”. Han ser på mig strängt och frågar: ”Et kai sinä osaa saksaakin ennestään?” Jag får en känsla av att jag nu sätts på plats.

Vad kan dessa minnen berätta om? Åtminstone illustrerar de attityderna gentemot en flerspråkig identitet i en finskspråkig omgivning på 1970-talet. Att det inte nödvändigtvis uppfattades som en resurs att ha i klassen en elev som redan behärskade språket som undervisades. Läraren var snarast irriterad. Vad annat berättar minnen om? Det att tvåspråkigheten inte är ett stabilt tillstånd utan en ständig pendling mellan två språk, där man i olika skeden av sitt liv i olika omfattning är antingen det ena eller det andra, och mer eller mindre tvåspråkig. Att språk förmår separera människor som varit mycket nära och att språkgränser kan gå mitt i familjen. Att språk i lika hög grad som det handlar om känslor också anknyter till makt.

Den franska sociologen Pierre Bourdieu ser på språkbruk i termer lånade från ekonomins värld: å ena sidan har individen vissa språkliga resurser, å andra sidan har den språkliga marknaden eller fältet sin hierarki över språkliga uttryck som är försedda med makt, auktoritet och status. De egenskaper som är kännetecknande för språklig överlägsenhet kan uttryckas med två ord: distinktion och korrekthet. Det som endast få har tillgång till är det eftersträvansvärda, menar Bourdieu i *Language and Symbolic Power* (1991, 60). Tänker man i dessa banor borde tvåspråkighet vara någonting eftersträvansvärt. Alla har inte tillgång till två samtidiga språk, två kulturer, två identiteter.

Ändå är det uppenbart att tvåspråkigheten åtminstone i vissa sammanhang upplevs som suspekt. Som tvåspråkig får man frekvent följande fråga: Kan man någonsin vara tvåspråkig *på riktigt*, det vill säga behärska sina båda språk *så* bra som den frågande enspråkiga anser sig behärska sitt enda språk (dubbel enspråkighetsnorm). (Fast det ofta är uppenbart att inte heller de enspråkiga behärskar sitt språk till 100 %.) Denna fråga anknyter just till korrekheten som ett kriterium för språklig överlägsenhet. Distinktionen *in action*, den sociala rangordningen talar sitt språk.

Heartland

Jag har skrivit långt och mycket om *wasteland*, det ingenmansland som tvåspråkigheten är och om dess känslolandskap. Men det finns också en annan sida i det hela, *heartland* kunde man kalla den för.

En språklig förändring skedde när mina barn föddes. Före det hade finskan dominerat mitt liv, trots att jag även hade en existens på svenska. Det språk som nu bubblade fram förvånade mig själv. Den finska översättningen av ”Från mjölkbutiken klockan fem ett litet mumintroll gick hem” lät fel och främmande i mina öron. Jag hade nu stött på mödrarnas språk i mig, där hade det legat latent och väntat på tillfälle att aktiveras. Mammas, mormors och farmors språk. Olika roller på olika språk, olika språk i olika sammanhang, olika språk för olika orter och sammanhang. Hjärtats språk, hjärnans språk, platsens språk, kroppens språk.

Du är mycket mera finlandssvensk än jag, säger min 18-åriga son åt mig vid middagsbordet. Våra klasskamrater är det också, fortsätter han (han går i svensk skola).

Hurså, frågar jag.

Alla finlandssvenskar har sommarstuga i Korpo, svarar han.

Men då är du ju också finlandssvensk, säger jag. 1904, samma år som farfar ingick sin pakt med fennomanin, mötte farmorsfar, lektor i matematik sin kollega på Åbo torg. Vill du köpa en villa i Korpo? frågade kollegan och farmorsfar tackade ja. Där finns vi fortfarande. Ungarna och Korpo är mitt *heartland* och där existerar jag på svenska. Men kanske är det så att tvåspråkigheten gör mig mera benägen att leka och blanda, att ta in andra språk, till exempel engelska när jag talar. Gränsen mellan de olika språken är kanske lägre? Frågan om identitet och dess relation till språk är också den mera komplicerad än så. Kanske är den språkliga identiteten bara en dimension bland många och av varierande betydelse för ens identitet? För mig en central aspekt i min identitet, sekundär för min son som inte är på samma sätt fixerad och fascinerad av språket som fenomen?

*

Att skriva om tvåspråkighet känns motigt. Ämnet är aktuellt och omdebatterat till den grad att jag upplever att det är uttömt. Jag tänker bland annat på vårens skoldebatt och de otaliga mer eller mindre sakliga skriverier som under de senaste åren publicerats om språksituationen i Finland. Både språk- och litteraturvetare har flitigt undersökt ämnet. Men kanske man måste skriva om tvåspråkigheten just på grund av det att den blir både osynlig och besvärlig i tider av hårdnande språkdebatt.

Språk handlar om gemenskap och leder tidvis till krav på språklig lojalitet. Vad gör en tvåspråkig i ett så spänt språkligt och samhälleligt klimat som nu är rådande? Hur ska den välja sida och vem ska den identifiera sig med? Den är ju både och.

Numera väljer jag svenska på stan av ren trots.

Källor

Bourdieu, Pierre, *Language and Symbolic Power*, Edited and introduced by John B. Thompson, translated by Gino Raymond and Matthew Adamson, Cambridge: Polity Press 1991.

Både och, sekä että. Om flerspråkighet/Monikielisyydestä, red. Heidi Grönstrand och Kristina Malmio, Schildts 2011.

Ekbom, Myrika, Mari Koli & Johanna Laitinen, *Kära hurri! 15 synvinklar på tvåspråkighet i Finland*, Schildts & Söderströms 2012.

Grönstrand, Heidi, ”Kjell Westö – kielisiltojen rakentaja ja kulttuurisen järjestyksen uudelleen muotoilija”, *Sananjalka* (54) 2012.

Lindgren, Klaus och Anna-Riitta Lindgren, ” Språkbyten bland ståndspersonerna i storfurstendömet Finland”, Dialog och särart. Mäniskor, samhällen och idéer från Gustav Vasa till nutid. Svenskt i Finland – finskt i Sverige I, SLS 2005.

Wikström, John, ”Språk är mera än språk”, *Kära hurri! 15 synvinklar på tvåspråkighet i Finland*, Schildts & Söderströms 2012.

Tvåspråkiga skolor – varför och för vem?

Marketta Sundman

Debatten om tvåspråkiga skolor

Hösten 2011 uppstod i finländska media en rätt livlig debatt om behovet av tvåspråkiga svensk-finska skolor i Finland. Initiativet kom från en tvåspråkig familj vars rikssvenska mor förvånade sig över det faktum att man i det tvåspråkiga Finland inte har skolor där tvåspråkiga barn kan få undervisning på sina båda modersmål, svenska och finska. Grundandet av tvåspråkiga finsk-svenska skolor fann både stöd och motstånd bland debattörerna.

Inspirerad av debatten lät dagstidningen *Helsingin Sanomat* utföra en opinionsundersökning bland föräldrar till skolbarn i Helsingforsregionen. Det visade sig att det fanns ett klart intresse för tvåspråkiga skolor: en majoritet av de tillfrågade föräldrarna var beredda att låta sitt barn gå i en tvåspråkig skola med svenska och finska som undervisningsspråk. Också tidningen själv ställde sig positiv till grundandet av tvåspråkiga skolor i Finland (se t.ex. ledartexten 1.11.2011). Familjernas språkliga bakgrund kontrollerades inte i undersökningen, men eftersom svenskspråkiga utgör

mindre än 10 % av befolkningen i Helsingforsregionen, är det mycket sannolikt att de flesta som svarade på enkäten har finska som modersmål.

Mot bakgrunden av den rätt negativa diskussionen om ”tvångssvenska” som pågått i Finland en längre tid verkar det stora intresset för tvåspråkiga skolor kanske något överraskande. Det är också ett bevis för att attityderna till svenskan inte alls är så negativa på finskt håll som många velat göra gällande. Kunskaperna i svenska har visserligen försämrats på ett oroväckande sätt bland finska gymnasister och studerande under senare tid, men det måste snarast skyllas på den radikala minskning i antalet undervisningstimmar i svenska som skett i finska skolor.

Den försämrade undervisningen i svenska vid finska skolor är sannolikt en av de faktorer som ligger bakom det nyvaknade intresset för tvåspråkiga skolor på finskt håll. Många finskspråkiga är starkt medvetna om nyttan av kunskaper i svenska.

Tillströmningen till svenska språkbadsdaghem och -skolor har faktiskt länge varit så stor bland finskspråkiga familjer att de befintliga skolorna inte har räckt till. Det är inte heller alldeles ovanligt att barn från helt finska hem valt att sätta sitt barn i svensk skola. I tvåspråkiga familjer där föräldrarna har olika modersmål – svenska respektive finska – väljer en majoritet av barnen att gå i svensk skola.

Ett annat argument för grundandet av tvåspråkiga skolor har varit att gemensamma skolor för finsk- och svenskspråkiga barn skulle öka kontakterna mellan språkgrupperna och därmed bidra till en större förståelse hos dem för varandras kultur. I samband med debatten har några velat kritisera finlandssvenskarna för en vilja att isolera sig och skapa murar mellan finskspråkiga och svenskspråkiga i vårt land. Då har man dock inte insett att ”murens” syfte inte är att isolera folkgrupperna från varandra utan att garantera existensen av svenska skolor för finlandssvenska barn. Det är allmänt känt att barn lär sig bäst på sitt modersmål och att skolgång på eget modersmål är synnerligen viktigt för barn som tillhör en språklig minoritet. Finlandssvenska barn måste därför ha tillgång till en miljö där de kan kommunicera på svenska i alla sammanhang och därmed utveckla sin svenska språkkompetens och tillägna sig en finlandssvensk identitet. Enspråkiga ”rum” av

detta slag är mer eller mindre ett livsvillkor för en språklig minoritet vars språkmiljö utanför hemmet och skolan domineras av landets majoritetsspråk. Det är detta som är målet med egna skolor för svenskspråkiga barn i Finland.

Trots att skolans språk enligt lagen alltid är antingen finska eller svenska, är det ingenting som hindrar att en del av undervisningen ges på något annat språk än på skolans språk. Det finns t.ex. några skolor där man använder också tyska, franska eller ryska som undervisningsspråk vid sidan om finskan. Många skolor har infört s.k. CLIL-undervisning (Content and Language Integrated Learning), där en del av lektionerna hålls på annat språk än finska/svenska; framför allt är CLIL på engelska vanligt i finska skolor. Det kanske mest markanta exemplet på undervisning på annat språk än skolans egentliga språk är dock den språkbadsundervisning i svenska som är avsedd för enspråkigt finska barn (se nedan).

I debatten om tvåspråkiga skolor har det blivit oklart vad man egentligen menar med detta begrepp, dvs. hur en sådan skola skulle fungera och vilka slag av elever skolan skulle vara avsedd för. I denna artikel skall jag bl.a. försöka ge en kort översikt över vad en tvåspråkig skola kan vara och vilka slag av tvåspråkiga skolor som förekommer på olika håll i världen. Själva fenomenet är ingalunda nytt eller ovanligt: tvåspråkiga skolor har existerat sedan antiken, och sådana skolor är allmänna på olika håll i världen. Målsättningen och undervisningens uppläggning varierar dock i hög grad.

Modeller för tvåspråkiga skolor

Begreppet ”tvåspråkig skola” (eng. *bilingual education*) är en paraplyterm som omfattar flera olika typer av skolor, avsedda för olika elevkategorier och med olika målsättningar vad gäller elevernas språkliga utveckling och identitet (för en översikt se Baker 1997, 172-197; García 2009,113-136). Det enda som är gemensamt för de olika modellerna är att undervisningen sker på flera än ett språk, åtminstone under en kortare eller längre period. Det relevanta är att de språk som eleven förväntas tillägna sig används som medium för undervisningen, dvs. att undervisningen i olika ämnen sker på dessa språk. Detta skiljer den tvåspråkiga undervisningen från den

traditionella undervisningen i främmande språk, där språket är målet för undervisningen och där undervisningen i andra ämnen än främmande språk sker på elevernas modersmål.

En s.k. tvåspråkig skola kan för det första vara avsedd för elever som är tvåspråkiga (eller flerspråkiga) redan vid skolstarten, dvs. som har åtminstone någorlunda kunskaper i skolans båda undervisningsspråk när de börjar i skolan. I Finland skulle tvåspråkiga barn som har svenska och finska som hemspråk tillhöra denna kategori. En annan modell utgörs av skolor där eleverna tillägnar sig ett helt nytt språk genom att bli undervisade på detta språk. Sådana skolor kan vara avsedda för barn som har ett majoritetsspråk (eller ett annat prestigespråk) som modersmål och som i skolan tillägnar sig ett eller flera andra språk genom att en del av undervisningen sker på dessa språk. Den svenska språkbadsundervisningen för finska barn tillhör denna kategori, liksom också den linje vid den tyska skolan i Helsingfors som är avsedd för finskspråkiga barn.

På många håll i världen har tvåspråkiga skolor varit avsedda för invandrarbarn eller andra barn som tillhör en språklig minoritet. Deras syfte har varit att barnen skall tillägna sig landets majoritetsspråk genom att åtminstone delvis bli undervisade på detta språk. Undervisningen kan i början ske på barnens modersmål samtidigt som landets dominerande språk introduceras som ett främmande språk. Därefter trappas modersmålet ner på det dominerande språkets bekostnad. T.ex. i USA har mexikanska barn blivit ”tvåspråkiga” och lärt sig engelska genom att i praktiken gå i skola på engelska. Risken är då stor för att barnet inte kan utveckla ett komplett språk på infödd nivå på sitt modersmål, kanske inte heller på det nya språket. I stället för att bli tvåspråkigt genomgår barnet alltså ett partiellt språkbyte. Detta anses kunna vara skadligt för barnets kognitiva utveckling, som förutsätter att barnet har infödd kompetens i minst ett språk. I de flesta fall lyckas detta bäst på barnets första språk.

Det finns naturligtvis också skolor där man försöker stödja minoritetsbarnets eget modersmål genom att ge en del av undervisningen på detta språk. T.ex. i Sverige är man numera medveten om vikten av att invandrarbarn skall uppnå så hög kompetens som möjligt i sitt hemspråk. Goda kunskaper i det egna modersmålet stödjer i själva verket också språkutvecklingen i andraspråket

svenska. Av praktiska skäl är det dock i de flesta fall bara en del av undervisningen som kan ges på barnets hemspråk; i stället kan barnet få s.k. hemspråksundervisning några timmar i veckan.

Om vi i Finland vill gå in för tvåspråkiga skolor, vilka slag av elever skulle de vara avsedda för och vad skulle vara målet för skolans språkpolitik? Kan en och samma skola lämpa sig för olika kategorier av elever? Är det t.ex. en fungerande lösning att både svenskspråkiga och finskspråkiga barn deltar i samma lektioner där undervisningen under olika perioder sker på svenska respektive på finska? På vilket sätt påverkar barnens varierande kunskaper i svenska och finska undervisningens form och innehåll?

Eftersom tidigare erfarenheter av tvåspråkiga undervisningsmodeller i Finland är relativt begränsade (även om de inte är helt obefintliga), måste diskussionen nedan snarast ses som ett slags spekulation. Jag skall försöka måla upp en bild av hur elever med olika språklig bakgrund skulle gynnas av att gå i en tvåspråkig svensk-finsk skola. Jag utgår från en modell där finskspråkiga, svenskspråkiga och tvåspråkiga undervisas i samma grupper (förutom i modersmålet) och där både svenska och finska används som undervisningsspråk ända från första året i skolan.

Eftersom en tvåspråkig person associerar sina två språk med olika personer, skall varje lärare undervisa bara på ett språk, svenska eller finska. Språket skall vara lärarens modersmål. För att skapa maximal balans mellan språken undervisas alla ämnen både på svenska och finska, t.ex. under olika terminer. Sannolikt måste minst grundläggande kunskaper i båda språken vara ett krav för att barnet skall kunna bli antaget till en tvåspråkig skola. Språkkunskaperna kan förvärvas på olika sätt, t.ex. i ett tvåspråkigt hem, i ett svenskt eller finskt daghem eller i ett språkbadsdaghem. För att minska risken för att det ena av språken (sannolikt finskan) blir dominerande som samtalsspråk mellan eleverna, måste man troligen också se till att proportionerna mellan elever med olika språklig bakgrund blir ungefär lika stora.

Tvåspråkig skola för tvåspråkiga barn?

Debatten om tvåspråkiga skolor handlade från början om möjligheten för tvåspråkiga barn att i skolan få undervisning på båda språken. Tvåspråkiga äktenskap, dvs. äktenskap mellan svensk- och finskspråkiga, är mycket vanliga i Finland, i synnerhet på orter där finskan är det dominerande språket (Finlandssvenskarna 2009). För de familjer där föräldrarna har olika modersmål, svenska respektive finska, rekommenderar man i allmänhet att båda föräldrarna skall tala sitt eget modersmål med barnen (Sundman 1998, 12-14). På detta sätt får barnen i princip två modersmål. Hittills har man också rekommenderat att barn från tvåspråkiga familjer placeras i svensk skola (Sundman 1998, 14-15). Detta har motiverats med att finskan oftast är det klart dominerande språket i familjens livsmiljö. Om barnet bara talar svenska med den ena föräldern och nästan uteslutande finska utanför hemmet, är det mycket sannolikt att finskan blir barnets starkaste språk. I den svenska skolan befinner sig barnet i en nästan enspråkigt svensk miljö och får ett mycket starkt stöd för sin svenska språkkompetens. Erfarenheten har visat att de tvåspråkiga barn som går i finsk skola sällan uppnår infödd kompetens i svenska, dvs. en språkkompetens som ligger på modersmålsnivå. Om barnet går i finsk skola blir den språkliga identiteten sannolikt mera finsk än finlandssvensk. Detta kan få avgörande konsekvenser för barnets framtid. Om man behärskar finska bättre än svenska och mest umgås med finska kamrater, blir det oftast så att också studierna efter skolan sker på finska. Förr eller senare bildar man kanske också familj med en finskspråkig partner, och då är sannolikheten stor för att nästa generation blir enspråkigt finsk. Att skolans språk spelar en stor roll i en förfinskningsprocess över generationerna har bl.a. visats i en finländsk doktorsavhandling (Tandefelt 1988).

I många svenska skolor utgör de tvåspråkiga eleverna av ovannämnda skäl numera en majoritet. Den svenska skolan har därför blivit tvungen att satsa mycket på att utveckla undervisningen så att den även motsvarar de tvåspråkiga elevernas behov. Forskningen har tidigare visat att tvåspråkiga barn som går i svensk skola i Finland klarar sig ungefär lika väl som enspråkigt svenska barn i fråga om både skolframgång och kunskaperna i svenska (se

Sundman 1998, 91-93). Om barnets kunskaper i svenska förefaller otillräckliga vid skolstarten, är det viktigt att hemmet satsar på att stödja barnets svenska (Tandefelt 2003, 49)). Det är fullständigt möjligt för det tvåspråkiga barnet att förr eller senare behärska svenska lika väl som enspråkigt svenska barn i medeltal.

Men hur går det för barnets finska? Har ett tvåspråkigt barn som går i svensk skola möjlighet att utveckla sitt andra modersmål finska på samma sätt som finska barn som går i finsk skola? Numera erbjuder de flesta svenska skolor som har många tvåspråkiga elever också undervisning i modersmålsinriktad finska (”mofi”). Även om det inte kan vara fråga om egentlig modersmålsundervisning med samma innehåll och mål som i finska skolor, är undervisningen i ”mofi” ett starkt stöd för det tvåspråkiga barnets finska. Med beaktande av att finskan är det dominerande språket i barnets livsmiljö och att de flesta tvåspråkiga barn talar mest finska utanför skolan, har de i praktiken utmärkta möjligheter att utveckla en modersmålskompetens i finska. Den ovannämnda undersökningen av tvåspråkiga elevers språkkompetens och skolframgång visade också att många barn hade normal modersmålskompetens i båda språken (Sundman 1998, 160-165).

Genom att gå i en skola där en del av undervisningen sker på svenska och en del på finska skulle tvåspråkiga elever sannolikt uppnå mycket hög kompetens i båda språken. Vad som däremot är mera osäkert är hur en tvåspråkig skola skulle påverka de tvåspråkiga barnens språkliga identitet. Tidigare undersökningar har visat att tvåspråkiga ungdomar ofta tillägnar sig en speciell tvåspråkig identitet. De är stolta över sina båda språk och känner sig hemma i båda kulturerna (Visapää 1996). Ofelia García, som i sin bok (2009) starkt förespråkar tvåspråkiga skolor, menar att man genom att gå i skola på flera språk tillägnar sig en naturlig och positiv attityd till varierande kulturer. Förutom att en tvåspråkig individ i medeltal har lättare än en enspråkig att tillägna sig nya språk, har han eller hon också lättare att anpassa sig till andra kulturer. En sådan kulturell kompetens är något som man enligt min mening borde uppskatta ännu mera än nu.

Tvåspråkig skola för finskspråkiga barn?

Den enkät som *Helsingin Sanomat* lät utföra visade som det framgick ovan att det i Helsingforsregionen finns ett klart intresse för tvåspråkiga skolor bland föräldrar till finskspråkiga barn. Det är dock möjligt att goda kunskaper i svenska inte är det enda som föräldrarna tänker på när de gärna vill sätta sitt barn i en tvåspråkig svensk-finsk skola. Många föräldrar är antagligen medvetna om de kognitiva fördelar som tvåspråkigheten för med sig för ett barn. Ännu för ca ett halvt sekel sedan trodde man i allmänhet att det var skadligt för ett barn att tvingas lära sig och tala två olika språk parallellt. Numera har man i en rad undersökningar på olika håll i världen kunnat bevisa att god kompetens i flera än ett språk tvärtom har en positiv effekt på barnets kognitiva kompetens (se t.ex. Sundman 1998, 76-81). Det handlar inte bara om lingvistiska färdigheter, utan tvåspråkiga barn uppnår i medeltal något bättre resultat än enspråkiga barn också i andra test än sådana som har med språket att göra.

Det var de många fördelarna med tvåspråkighet som på 1960-talet ledde till att man i Kanada började med franskt språkbad för engelskspråkiga barn. Språkbadsskolor blev synnerligen populära och visade att barn faktiskt kunde bli funktionellt tvåspråkiga genom att bli undervisade både på engelska och franska. Av samma skäl startade man hösten 1987 den första språkbadsskolan i Finland. Det var finskspråkiga föräldrar som tillsammans med lingvister tog initiativ till grundandet av en svensk språkbadsskola för finska barn. Idén med s.k. fullständigt språkbad i Finland är att ingen av eleverna kan svenska från tidigare och att all undervisning i början sker på svenska. Finskans andel som undervisningsspråk ökar senare för att i de högre årskurserna utgöra ungefär hälften. Syftet med detta är att eleverna skall tillägna sig skriftspråksnormen och den terminologi som tillhör de olika skolämnena på båda språken. Språkbad förutsätter att läraren har genomgått en särskild pedagogisk utbildning och kan få kommunikationen att fungera på ett språk som den ena parten i början inte ens förstår.

Språkbadselevernas språkutveckling och skolframgång har varit föremål för flera vetenskapliga undersökningar i Finland, och resultaten har varit mycket positiva (se t.ex. Laurén 1999).

Under grundskolan utvecklar barnen mycket hög kompetens i svenska, i synnerhet i de receptiva färdigheterna (hörförståelse och läsförståelse) där de ligger nära modersmålsnivån. I muntlig och skriftlig produktion förekommer något mera språkfel än hos svenskspråkiga elever. I modersmålet finska uppnår språkbadseleverna i medeltal minst samma nivå som finska barn som går i en vanlig finsk skola. De har också lättare att lära sig främmande språk än ”vanliga” finska barn. Skolframgången ligger på samma nivå som hos vanliga finska elever.

Det finns mycket lite forskning om finska barn som går i svenska skolor. I en pro gradu vid Åbo universitet tog man reda på hur finska barn trivs och klarar sig i svenska skolor som ligger på svenska språköar, dvs. på finska orter som har en liten svensk minoritet (Veijola 2010). Resultaten var mycket positiva. Erfarenheten har också visat att många finska barn klarar sig utmärkt i svensk skola, i fråga om både svensk språkfärdighet och skolframgång.

Eftersom de nuvarande språkbadsskolorna inte räcker till och deras framtid också är något osäker, kan en tvåspråkig skola av den typ som har skisserats upp här bli ett lockande alternativ för finska familjer. I en sådan skola skulle finska barn sannolikt tillägna sig mycket hög kompetens i svenska, samtidigt som deras finska skulle utvecklas på samma sätt som hos barn som går i vanlig finsk skola. Den naturliga kontakten med finlandssvenskar skulle inte bara leda till en positiv attityd till den finlandssvenska folkgruppen och deras kultur utan också ge de finska eleverna en förmåga att förhålla sig flexibelt och naturligt till andra nationer och kulturer i allmänhet.

Tvåspråkig skola för svenskspråkiga barn?

Som det framgått ovan, har så gott som alla svenskspråkiga barn i Finland rätt att gå i svensk skola. Ett undantag är de barn som bor på en finsk ort som saknar ett tillräckligt stort elevunderlag för en svensk skola.

De som vill föreslå tvåspråkiga skolor för barn som kommer från helt svenska hem kan motivera sitt förslag på flera olika sätt. För det första skulle svenskspråkiga barn naturligtvis ha många

fördelar av att ha god kompetens i finska. Genom att få en del av skolundervisningen på finska skulle de bli mer eller mindre tvåspråkiga och också få kognitiva fördelar av sin tvåspråkighet. En annan motivering kan vara att en gemensam skola för svenska och finska barn skulle föra de två folkgrupperna närmare varandra och minska de fördomar mot den andra folkgruppen som nu förekommer på många håll. Tvåspråkiga skolor kan också motiveras med att många finlandssvenska barn nu är tvungna att välja mellan att antingen gå i en närliggande finsk skola eller i en svensk skola som ligger långt borta på en annan ort. På små orter med en numerärt liten svenskspråkig minoritet kan en tvåspråkig svensk-finsk skola, som betjänar båda språkgrupperna, kännas som en naturlig lösning. De flesta finlandssvenska barn har åtminstone vissa kunskaper i finska redan innan de börjar i skolan, varför de borde ha goda förutsättningar att gå i en tvåspråkig skola.

En risk man kan se i att många finlandssvenska barn skulle gå i en tvåspråkig skola handlar om elevernas svenska språkkunskaper och om deras språkliga identitet. Om ca hälften av undervisningen i alla ämnen sker på svenska och om barnet får normal modersmålsundervisning i svenska och mycket stöd för svenskan i hemmet, torde kunskaperna i svenska ha alla möjligheter att utvecklas på samma sätt som hos de barn som går i en vanlig svensk skola. Däremot är det möjligt att den finlandssvenska identiteten skulle bli svagare än i en vanlig svensk skola.

En annan risk är att antalet elever som går i vanliga svenska skolor på vissa orter skulle minska radikalt. T.ex. i Helsingfors och Åbo hör majoriteten av eleverna i de svenska skolorna till kategorin tvåspråkiga elever. Ifall dessa skulle välja att i stället gå i en tvåspråkig skola, finns det en risk för att elevunderlaget inte längre räcker till för att upprätthålla lika många svenska skolor som nu. Av praktiska skäl, t.ex. på grund av begränsad tillgång till svenskspråkiga lärare, är det enligt min uppfattning sannolikt att tvåspråkiga skolor knappast blir mycket vanliga i Finland.

Vilka konsekvenser existensen av tvåspråkiga skolor skulle få för finlandssvenskarna är svårt att veta med säkerhet. Det beror framför allt på hur stor del av de finlandssvenska ungdomarna som skulle välja att gå i en sådan skola och hur skolan skulle påverka deras identitet. Om finlandssvenska ungdomar skulle attraheras av

en tvåspråkig eller finsk identitet, kunde det få vissa konsekvenser för deras språkliga val i framtiden. Det viktiga är att alla svenskspråkiga barn i Finland också i framtiden har möjlighet att gå i svensk skola, dvs. gå i skola på sitt modersmål.

Slutsatser

Den bild av tvåspråkiga skolor som jag skisserat upp här bygger delvis på tidigare erfarenheter och forskningsresultat. Dessa handlar om barn som gått i skola på annat språk än sitt modersmål eller som fått tvåspråkig undervisning t.ex. i en språkbadsskola. Som helhet visar forskningen att barn har kapacitet att tillägna sig flera än ett språk och att de också kan ha kognitiva fördelar av att vara tvåspråkiga.

Skolans språk har stor betydelse för barnets språkliga utveckling. Det är i skolan man lär sig det abstrakta och mer komplexa skriftspråket och tillägnar sig en stor del av det ordförråd som behövs i andra än vardagliga sammanhang. I skolan kan ett barn också tillägna sig ett nytt språk genom att få en del av undervisningen på detta språk. Skolans språk behöver dock inte påverka barnets språkliga identitet; t.ex. de barn som går i svenskt språkbad i Finland tillägnar sig normal finsk identitet. Däremot har det visat sig att tvåspråkiga personer i allmänhet är mer toleranta i förhållande till andra folkgrupper och kulturer. Frågan om tvåspråkiga skolor handlar därför inte bara om språkkunskaper och identitet utan också om förmåga till öppenhet och fördomsfrihet i vår mångkulturella värld.

Källor

Baker, C. 1997. *Foundations of bilingual education and bilingualism.* 2nd ed. Clevedon: Multilingual Matters.

Finlandssvenskarna 2009. En statistisk rapport. 2010. Helsingfors: Finlands Svenska Folkting.

García, O. 2009. *Bilingual education in the 21st century: A global perspective.* Wiley-Blackwell.

Laurén, Ch. 1999. *Språkbad. Forskning och praktik.* Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 226. Språkvetenskap 36. Vasa.

Sundman, M. 1998. *Barnet, skolan och tvåspråkigheten.* Helsingfors: Yliopistopaino.

Tandefelt, M. 1988. *Mellan två språk. En fallstudie om språkbevarande och språkbyte i Finland.* Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala.

Tandefelt, M. 2003. *Tänk om … Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland.* Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken.

Veijola, A. 2010. *"Se on kivaa kun voi puhuu molempia kielii." En studie av finskspråkiga elever i de svenska skolorna på språköarna Björneborg, Uleåborg, Tammerfors och Varkaus.* Avhandling pro gradu. Åbo universitet.

Visapää, C. 1996. *"Varför sku´* de *tala svenska". Språklig självidentifikation och språkbruk bland 13-åringar i en Helsingforsskola med tyngdpunkt på de "tvåspråkiga".* SSKH Meddelanden nr 39. Svenska social- och kommunalhögskolan. Helsingfors universitet.

Dödlighetsskillnader mellan svensk- och finskspråkiga finländare

Jan Saarela

Bakgrund

Språkgruppsskillnaderna i dödlighet i Finland är en omdebatterad vetenskaplig fråga. Den förväntade medellivslängden vid födsel är drygt tre år längre bland finlandssvenska män än bland finskspråkiga män, medan skillnaden bland kvinnor är drygt ett år till de svenskspråkigas fördel (Saarela och Finnäs, 2006, sida 176). Ingen märkbar förändring i denna skillnad har skett under de senaste decennierna, trots att den förväntade medellivslängden har ökat med i grovt sett ett år per decennium. Orsaken till varför språkgruppsskillnaden bland kvinnor är mindre än bland män kan långt förklaras av att de dominerande dödsorsakerna skiljer sig mellan könen. Av biologiska orsaker förorsakas en avsevärt större andel av alla dödsfall bland kvinnor än bland män av cancer och icke-kardiovaskulära sjukdomar.

Ur ett folkhälsovetenskapligt och demografiskt perspektiv är språkgruppsskillnaderna i dödlighet, tillsammans med de regionala

dödlighetsskillnaderna i landet, en av de mest uppseendeväckande egenheterna för Finland. Dödsriskerna tenderar att stiga i sydvästlig till nordostlig riktning. Liksom språkgruppsskillnaderna kvarstår de regionala olikheterna då man beaktar socioekonomiska och demografiska faktorer, samt levnadsförhållanden i barndomen. Det finns inte heller någon entydig dokumentation över att skillnader i hälsobeteende är den bakomliggande förklaringen.

Under de senaste snart tio åren har jag tillsammans med Fjalar Finnäs ägnat mycken vetenskaplig energi åt att förstå dessa problem. Vår forskning grundar sig på användningen av tillförlitliga data, nästan uteslutande ur befolkningsregistret, och vi har använt oss av gängse statistiska och demografiska analysmetoder för att dokumentera och analysera dödligheten ur både ett språkgruppsoch regionalt perspektiv. Vår uppfattning är att dessa två aspekter måste studeras tillsammans, snarare än som två oberoende fenomen. Jag kommer här att göra en resumé av vad vi stöder denna argumentation på, genom att kortfattat lyfta fram några av våra mest väsentliga resultat. Målsättningen med denna skrift är sålunda att sammanställa det vi vet om dessa saker och vad vi anser kan utgöra en väsentlig förklaring.

Eftersom dödsrisker tenderar att stiga logaritmiskt med ålder är det i allmänhet nödvändigt att begränsa analyser till specifika åldersintervall. Sammanställningen här är uppbyggd så att jag börjar genomgången med att diskutera situationen bland barn och ungdomar för att sedan gå vidare till vuxna åldrar och därefter äldre personer. Detaljhänvisningar ges till specifika tabeller och figurer i några av våra artiklar.

Resultat

Språkgruppsskillnader i dödlighet bland barn (personer under 15 år) är något som vi i egentlig mening inte har studerat. Den främsta orsaken är de få dödsfall som sker i dessa åldrar i båda språkgrupperna. Samma sak gäller spädbarnsdödlighet, för vilken analyser ytterligare försvåras av det faktum att språkregistreringen inte nödvändigtvis är korrekt visavi föräldrarnas modersmål.

Trots att hälsa, morbiditet och dödlighet är starkt korrelerade är kopplingen inte lika stark i alla åldrar. Detta gäller i synnerhet sambandet mellan självskattad hälsa och sjuklighet bland ungdomar. Våra analyser av grundskolebarn visar att finlandssvenskar är friskare än finskspråkiga då det kommer till frågan om frånvaron av diagnosticerad sjukdom och frånvaron av (mindre allvarliga) inflammationer i andningsorganen (Saarela och Finnäs, 2004, tabell 3). Beträffande andelen som upplever sig ha medelmåttig eller dålig hälsa finns det dock inga skillnader mellan språkgrupperna. Då man analyserar barn bör man alltså vara försiktig med att på basis av självskattad hälsa dra långtgående slutsatser om hälsans nivå överlag, och om vilka specifika behov som finns i respektive språkgrupp.

I många av våra analyser gör vi en kategorisering av befolkningen enligt språkgrupp, och för finskspråkiga därtill en geografisk indelning enligt boendeort och/eller geografisk härkomst. En motsvarande indelning av finlandssvenskarna är generellt sett orimlig, eftersom de är, och har varit, väldigt stationära vad beträffar omflyttning inom landet, och speciellt utanför Svenskfinland.

I åldrarna 15–30 år utgörs 80 procent av alla dödsfall bland pojkar och 60 procent av alla dödsfall bland flickor av självmord eller andra externa orsaker (Saarela och Finnäs, 2009a, tabell 1). Våra analyser av svensk- och finskspråkiga personer i dessa åldrar visar på ett tydligt mönster. Finlandssvenska ungdomar, och i synnerhet de som är bosatta utanför Helsingforsregionen, har en avsevärt lägre dödsrisk än finskspråkiga ungdomar (Saarela och Finnäs, 2008, tabellerna 3 och 4). Skillnaden mellan språkgrupper och mellan regioner tenderar att vara störst i fråga om självmord.

Jämför man olika åldrar är skillnaden i dödsrisk mellan finsk- och svenskspråkiga de facto störst mellan 20 och 30 års ålder (ibid., figur 1). Det genomsnittliga antalet dödsfall per år i hela landet är dock endast drygt 200 bland män i dessa åldrar, och drygt 60 bland kvinnor. De låga dödsriskerna bland unga genererar stora slumpmässiga kast i relativskillnaden mellan specifika åldrar, vilket gör att man bör vara något försiktig med att dra alltför detaljerade slutsatser.

Flyttar man i stället fokus mot medelålders personer, och i synnerhet män, möjliggörs mer robusta analyser. I åldrarna 35–50

år har finskspråkiga män nästan dubbelt så hög dödsrisk som svenskspråkiga män (Saarela och Finnäs, 2009a, figur 1). Här utgör alkoholrelaterad dödlighet en knapp femtedel av alla dödsfall bland män, och självmord respektive andra externa orsaker ytterligare var sin femtedel (ibid., tabell 1). För dessa orsaker finns också ett tydligt regionalt mönster så tillvida att dödligheten stiger i sydvästlig till nordostlig riktning (ibid., figur 2). På Åland och i Österbotten, exempelvis, är risken att dö av alkoholrelaterade orsaker mindre än hälften av vad den är i östra delen av landet. Samma sak gäller också dödligheten i kardiovaskulära sjukdomar, självmord, och andra externa orsaker.

Den enskilda sjukdom som bidrar mest till de regionala dödlighetsskillnaderna i landet är ischemisk hjärtsjukdom, vilken orsakas av förträngningar i hjärtartärerna. I åldrarna över 65 år står kardiovaskulära sjukdomar bakom nästan hälften av alla dödsfall, medan dödligheten i ischemisk hjärtsjukdom utgör mer än hälften av dessa (Saarela och Finnäs, 2010, tabell 1). Till följd av förbättrad prevention, medicinering och kirurgiska ingrepp har dödligheten i ischemisk hjärtsjukdom minskat drastiskt sedan 1980-talet (Saarela och Finnäs, 2009b, figur 1). De regionala skillnaderna har dock, relativt sett, hållits i det närmaste oförändrade (ibid., figur 2). Delar man in landet i större regioner (ibid., figur 3), kan man notera att dödligheten i ischemisk hjärtsjukdom är lägst i kustområdet, följt av övriga västra Finland och Helsingforsregionen, medan den är högst i östra och norra Finland (ibid., tabell 4). En avsevärd skillnad mellan språkgrupperna kvarstår dock fastän man begränsar sig till personer som är födda eller bosatta i samma geografiska område. För kvinnor är den regionala variationen samt skillnaden mellan språkgrupper överlag till och med större än för män.

En anmärkningsvärd aspekt vad gäller dödligheten i ischemisk hjärtsjukdom är att finlandssvenskar ligger på samma nivå som befolkningen i Sverige. Finskspråkiga, å andra sidan, har genomgående haft en högre dödlighet, trots den stora nedgången över tid (ibid., figur 5). Det är svårt att tro att miljön skulle vara den huvudsakliga bakomliggande förklaringen till denna skillnad. Dels tenderar födelseregion att vara en starkare prediktor än boenderegion på dödligheten (ibid., tabellerna 1 och 2). Dels kvarstår

skillnaderna mellan grupper också om man studerar finländska immigranter i Sverige (ibid., figur 6).

Genom att gå högt upp i åldrarna (kvinnor 75–84 år, män 65–74 år) och beakta både personers boenderegion och deras födelseregion kan man få bättre insyn i den geografiska härkomstens betydelse. Detta är fallet eftersom den interna migrationen huvudsakligen sker i relativt låga åldrar. Idén är alltså att vi kan konstanthålla för miljöns betydelse, och därmed studera hur personer som är födda i olika regioner skiljer sig åt vad gäller dödsrisker. Det genomgående mönstret är att personer födda i ett högdödlighetsområde (östra och norra Finland) har avsevärt högre dödlighet, speciellt i ischemisk hjärtsjukdom, än personer födda i ett lågdödlighetsområde (västra Finland och kustområdet), trots att man begränsar sig till personer bosatta i ett lågdödlighetsområde (Saarela och Finnäs, 2010, tabell 3). Effekten av födelseregion kvarstår sålunda, trots att man byter boendemiljö.

Tolkning

Resultaten stämmer väl överens med de senaste rönen inom populationsgenetisk och medicinsk forskning (Salmela et al., 2008; 2011). De argumenterar att det inom landet finns en avsevärd genetisk variation som grovt sett sträcker sig i sydvästlig till nordostlig riktning, och att språkgrupperna skiljer sig åt genetiskt. Skillnaderna i dödsrisker enligt geografisk härkomst och modersmål kan sålunda bero på geografisk klustrering av nedärvda faktorer. De kan ha uppstått som en följd av hur landet befolkades i historisk tid, det vill säga varifrån ursprungsbefolkningen kom, och på grund av hur den interna rörligheten har sett ut i mer modern tid. Den betydande interna omflyttningen i Finland under 1900-talet gick mestadels från östra och norra Finland mot södra och sydvästra Finland, och ger därför unika analysmöjligheter vad beträffar härkomstens betydelse. Omfördelningen gör att man kan analysera de regionala dödlighetsskillnaderna i termer av såväl personers geografiska ursprung som deras levnadsförhållanden senare i livet. Finland utgör härmed ett särfall vad gäller möjligheten för att storskaliga befolkningsregisterdata utan genetiska markörer kan

hjälpa oss att förstå den geografiska härkomstens betydelse för dödsspecifika orsaker.

Härkomsten är viktig i och med att födelseregionen generellt sett har en högre förklaringsgrad än nuvarande boningsort. Detta gäller i synnerhet i höga åldrar, eller bland personer födda före 1930-talet, för vilka födelseregion fungerar som en god indikator på geografisk härkomst. På grund av den interna omflyttningen blir sambandet mellan härkomst och födelseregion dock svagare i de yngre kohorterna. Vad gäller jämförelser mellan språkgrupperna är det skäl att notera att ännu i början av 1900-talet var den språkliga uppblandningen i form av äktenskap över språkgränsen liten, eftersom språkgrupperna levde nästan åtskilda.

Vår konklusion är att bland finskspråkiga personer spelar ärftliga faktorer sannolikt en väsentlig roll för variationen i dödlighet, och skillnaden mellan språkgrupperna bör förstås i samma kontext. Det är sålunda rimligt att variationen i dödlighet mellan regioner och språkgrupper kan härledas till tiden före individernas egen födelse och uppväxt.

Att man med alltmer sofistikerade metoder kan påvisa att flertalet sjukdomar är genetiskt betingade innebär inte att alla personer som har en ärftlig belastning avlider av åkomman eller ens utvecklar symptom. Vårt argument är snarare att en genetisk variation mellan *grupper* av individer i termer av deras geografiska härkomst kan resultera i olika dödsrisker på aggregerad nivå. Ärftliga faktorer utgör rimligen inte hela förklaringen till den variation i dödsriskerna som observeras, men de går ofrånkomligen inte att utesluta, i synnerhet eftersom dödlighetsskillnaderna långt beror på några dominerande orsaker.

Genom att utnyttja uppgifter också om föräldragenerationen, ur flergenerationella data baserade på befolkningsregistret, har vi funnit stöd för denna hypotes. Föräldrarnas geografiska härkomst är den variabel som har den största förklaringsgraden ifråga om de alternativa regionvariabler som använts (Saarela och Finnäs, 2011, tabellerna 4–6). Effekten av personernas egen födelseregion slås därtill ut då man inkluderar föräldrarnas födelseregion i samma modell. För män i åldrarna 30–49 år är dödsrisken drygt 20 procent högre om man har en förälder född i ett högdödlighetsområde (östra eller norra Finland) än om båda föräldrarna är födda i ett

lågdödlighetsområde (västra Finland). Effekten av att ha en förälder från ett högdödlighetsområde kvarstår nästan oförändrad även om man begränsar sig till vuxna personer som är både födda och bosatta i ett lågdödlighetsområde.

En alternativ tolkning till den betydande effekten av föräldrars födelseregion på barnens dödsrisker skulle vara socialt nedärvt beteende, så att barnen, trots att de är födda och uppvuxna i ett område med låg dödlighet, anammar föräldrars dåliga livsstil och hälsovådliga leverne. Det skulle innebära att det finns någon latent faktor i den östfinska livsstilen som är dominerande och har en förödande hälsoeffekt, oavsett om det är fadern eller modern som är från östra Finland, och därmed höjer barnens dödsrisker i vuxen ålder. I våra ögon är en sådan socialt betingad förklaring orimlig.

Texten baserar sig på ett föredrag hållet vid seminariet Finlandssvenskarnas bättre hälsa – sanning eller myt, ordnat av Socialmedicinska föreningen och Samfundet Folkhälsan, den 24 april 2012 i Helsingfors.

Källor

Saarela J. & Finnäs F. (2004). The Health of Swedish-speaking and Finnish-speaking Schoolchildren in Finland. *Child: Care, Health and Development*, 30, 51-58.

Saarela J. & Finnäs F. (2006). Regional mortality variation in Finland: a study of two population groups. *Genus*, 62, 169-211.

Saarela, J. & Finnäs, F. (2008). Cause-specific Mortality at Young Ages: Lessons from Finland. *Health & Place*, 14, 265-274.

Saarela, J. & Finnäs, F. (2009a). Geographic ancestry and cause-specific mortality in a national population. *Population Research and Policy Review*, 28, 169-194.

Saarela, J. & Finnäs, F. (2009b). Geographic Ancestry and Mortality from Ischemic Heart Disease: Evidence from the Finnish Population Register. *Population Review*, 48, 64-82.

Saarela, J. & Finnäs, F. (2010). Mortality Variation by Birth Region and Ethnicity: An Illustration Based on the Finnish Population Register. *Human Biology*, 82, 1-15.

Saarela, J. & Finnäs, F. (2011). Family Origin and Mortality: Prospective Finnish Cohort Study. *BMC Public Health*, 11.

Salmela, E., Lappalainen, T., Fransson, I., Andersen, P. M., Dahlman-Wright, K., Fiebig, A., Sistonen, P., Savontaus, M.-L., Schreiber, S., Kere, J. & Lahermo, P. (2008). Genome-wide Analysis of Single Nucleotide Polymorphisms Uncovers Population Structure in Northern Europe. *PloS ONE*, 3, e3519.

Salmela, E., Lappalainen, T., Liu, J., Sistonen, P., Andersen, P. M., Schreiber, S., Savontaus, M.-L., Czene, K., Lahermo, P., Hall, P. & Kere, J. (2011). Swedish Population Substructure Revealed by Genome-wide Nucleotide Polymorphism Data. *PloS ONE*, 6, e16747.

Tvåspråkiga och det finlandssvenska sociala kapitalet

Susan Sundback

Diskussionen om tvåspråkighetens betydelse i det finlandssvenska sammanhanget har under senare år blivit allt livligare och inte sällan framförs tvåspråkigheten som ett slags ideal som står i motsättning till det finlandssvenska i traditionellt enspråkig framtoning. Det har säkert inte undgått läsarna att tvåspråkighetens lov särskilt sjungs i huvudstadsregionen och att den finlandssvenska rikstidningen *Hufvudstadsbladet* i många sammanhang ser det som en hjärtesak att föra de ”tvåspråkigas” talan. Man kan givetvis diskutera hur klokt det är med tanke på prenumerantstocken ute i svenskbygden.

Jag ska inte i denna uppsats heller mer än nämna det faktum att tvåspråkigheten ur språkriktighetssynvinkel ofta är problematisk. Människor är olika och behärskar sina språk olika bra. Som lärare vid Åbo Akademi har jag ofta haft att göra med s.k. tvåspråkiga studerande som har mycket stora problem med att uttrycka sig korrekt och varierat på svenska. Inte sällan kommer de just från huvudstadstraken eller övriga Nyland och många lärare vid ÅA kan vittna om samma erfarenheter. De ”tvåspråkiga” själva tycker ofta att de klarar sig bra på båda språken och att de kan ha en

finlandssvensk identitet som baseras på t.ex. hembygd, familjespråk och skolspråk. Ur individens synvinkel är tvåspråkigheten säkert mindre problematisk än för olika representanter för det finlandssvenska etablissemang som värdesätter förmågan att skriva och tala god svenska i alla sammanhang. Tvåspråkiga individer och enspråkiga finlandssvenska institutioner representerar ofta olika intressen då de bedömer språkutvecklingen bland finlandssvenskarna. Enligt mångas mening är de finlandssvenska organisationernas och institutionernas existensberättigade beroende av att det fortsatt finns en enspråkigt svensk befolkning och kultur i Finland. Som finlandssvensk akademiker med bakgrund i olika delar av det svenskaste Finland framstår detta för mig närmast som en självklarhet och jag vet att många kolleger och vänner tänker likadant – även i huvudstadsregionen finns det sådana!

I denna uppsats vill jag belysa tvåspråkigheten ur en sociologisk synvinkel. Det betyder att man ser på fenomenet som en samhällsfråga och jag väljer att relatera den till den finlandssvenska språkgruppens framtid. Även om det material jag analyserat ofta består av intervjuer av individer är det inte enskilda människors världsbild som intresserar utan det faktum att det finns sociala skiljelinjer mellan olika kategorier av finlandssvenskar. Som upplysning för den intresserade kan sägas att det redan finns en rätt stor samhällsvetenskaplig forskningslitteratur baserad på de frågeundersökningar rörande finlandssvenskarnas och deras institutioners situation som med Svenska Kulturfondens hjälp gjordes vid dåvarande Institutet för finlandssvensk samhällsforskning vid Åbo Akademi i Vasa i början av 2000-talet. Utgående från dylika analyser kan jag säga att det fortfarande är helt självklart för de flesta svenskspråkiga i Finland att se sig som finlandssvenskar och del av den svenska språkgruppen. Det är också klart att många kan majoritetsspråket åtminstone så bra att de klarar sig i det alltmer finskspråkiga Finland. Språkligt beteende och språkgruppsidentitet är inte samma sak, men givetvis relaterade till varandra. Det är här den ökade ”tvåspråkigheten” bland finlandssvenskarna blir intressant.

För mer än trettio år sedan konstaterade Erik Allardt och Christian Starck (1981) i sitt, för finlandssvensk sociologi, klassiska verk att enspråkigheten bland svenskspråkiga är rätt ovanlig

i urbana miljöer och särskilt bland helsingforssvenskarna där tvåspråkigheten redan länge varit ett livsvillkor. Orsakerna är delvis historiska därför att Helsingfors ursprungligen var en svensk stad och länge mottog nya invånare från den svenskspråkiga landsbygden runt omkring. Till en början var det de finskspråkiga som lärde sig svenska men med tiden och med stark inflyttning av finskspråkiga från hela landet blev det de svenskspråkiga som måste lära sig finska. Länge var likväl de egentliga urhelsingforsarna reellt tvåspråkiga, för att inte säga trespråkiga under den tid ryskan var närvarande. Allardt & Starck berättar rätt nostalgiskt om en levande och uttrycksfull språklig miljö som delvis var dialektal men som med tiden försvunnit. Förhållandena i Helsingfors avvek före andra världskriget ännu klart från den språkliga verklighet som gällde för finlandssvenskarna i allmänhet, som klarade sig bra på svenska i sina lokala samhällen. Efter andra världskriget har, som vi vet, förhållanden förändrats på otaliga sätt och finskan har blivit majoritetsspråk eller starkt närvarande i många tidigare svenska lokala miljöer och på nationellt plan. Även de svenskspråkigas flyttning till större städer har gjort att mångas verklighet kommit att likna den helsingforsiska tvåspråkigheten bland finlandssvenskarna. Men det betyder säkert inte att lokala och regionala skillnader i Svenskfinland eller det symboliska värdet av en befolkning som entydigt ser sig som svenskspråkig försvinner över en natt.

Allardt & Starck poängterade att enspråkighet och tvåspråkighet har olika sociala funktioner. Enspråkigheten är ett ideal då man vill lyfta fram svensk eller finsk identitet eller markera skillnader mellan språkgrupperna, medan tvåspråkighetens funktion är att möjliggöra kommunikation och samhörighet i en vardaglig och språkligt uppblandad situation. Tvåspråkigheten var under första halvan av 1900-talet nästan enbart ett urbant fenomen och vanligast i det expanderande Helsingfors. Tvåspråkigheten betydde aldrig att alla kunde säga allt lika bra på båda språken, men båda användes allmänt även i offentliga sammanhang. Under trycket av finskspråkig inflyttning och då det svenska inslaget i Finland tonades ner minskade också svenskans betydelse i vardagslivet och t.ex. i helsingforsslangen, men helsingforssvenskarna hade i hög grad förblivit tvåspråkiga. Allardt & Starck (1981, 161) konstaterade med

hänvisning till forskningsresultat att helsingforssvenskarna sällan talade svenska i kontakter med offentliga institutioner och företag, men kunde i privatlivet starkt värna om språket Forskarna konstaterade att, trots denna utbredda ”tvåspråkighet” var en medveten tvåspråkig identifikation sällsynt bland helsingforssvenskarna, som tenderade att se sig som svenskspråkiga. I dagens läge bör man ställa sig frågan om inte just den tvåspråkiga identifikationen blivit vanligare, som en följd av de många familjebildningar över språkgränsen som skett efter andra världskriget börjande med de stora åldersklasserna, samtidigt som svenskans plats i offentliga sammanhang blivit allt mindre.

Tvåspråkighet på individplanet bär med sig möjligheten till språkbyte då t.ex. svenskspråkiga assimileras till majoritetsspråket. Detta kan helt medvetet som då många intellektuella familjer runt förra sekelskiftet förfinskade sig, men det kan också vara det indirekta resultatet av att den ena språkgruppen växer mycket mer än den andra i en viss miljö eller så att tillhörighet till majoriteten anses ge mera status än tillhörighet till minoriteten. Sociala faktorer som förklarar att en stor del av den svenskspråkiga arbetarklassen i Helsingfors gradvis assimilerades under 1900-talet var enligt Allardt & Starck särskilt relaterade till individernas samhällsklass och ålder. Arbetarklassen förfinskades mer än medel- och överklassen, eftersom deras arbeten oftare var enspråkigt finska och ungdomar som trädde in på den mer differentierade arbetsmarknaden löpte större risk än äldre som arbetade under mera tvåspråkiga förhållanden. En för finlandssvenskheten intressant följd var att svenskarna i Helsingfors fick en medelklassig eller borgerlig framtoning, som bl.a. fick vänsterradikala svenska ungdomar på 1960-talet att söka sig bort från det svenska – särskilt det finlandssvenska – och till finska miljöer, där de troligtvis gjort en viss insats för tvåspråkigheten i Finland.

På individnivån kan den ”tvåspråkiga” finlandssvensken välja att förbli lojal mot minoriteten eller också att solidarisera sig slutgiltigt men majoriteten och byta språk. För några decennier sedan var det kanske vanligare än idag att se på finlandssvensk tvåspråkighet som början på en språkbytesprocess. Det var också en hypotes som Allardt & Starck (1981,162) hade men de tyckte inte att de studier som då var aktuella gav ett entydigt stöd för

den. Min förmodan är att de olika resultaten måste förklaras med kontextuella faktorer, som skiljer undersökningarna. Jag tror också att kategorin ”tvåspråkiga” finlandssvenskar är mycket heterogen och att olika faktorer kan påverka sannolikheten för förfinskning respektive försvenskning.

I den ännu rätt färska boken om det finlandssvenska sociala kapitalet som utkom år 2010 visades att finlandssvenskarna idag lever i mycket varierande språkliga miljöer och att det har effekter på deras språkliga identitet (Sundback & Nyqvist red 2010). Det är m.a.o. inte självklart att de positiva egenskaper som ofta framhålls på tal om finlandssvenskarna i form av stark samhörighet och uppslutning kring svenska evenemang och institutioner kan bevaras i samhällsförändringen. Som medförfattare konfronterades jag med tvåspråkighetsproblematiken vid analysen av de två s.k. finlandssvenska barometrarna från åren 2006 och 2007. Frågeundersökningarna hade riktats mot ett urval av den svenskregistrerade befolkningen i Finland och alla respondenter betraktades som finlandssvenskar även om de kunde ha olika språklig bakgrund. Respondenterna ombads definiera sin språkliga identitet närmare; först i en fråga om man identifierade sig med den finska, svenska eller båda språkgrupperna och strax efter i en fråga om egna kunskaper i finska. (Även andra alternativ gavs i båda frågorna men de utnyttjades lite). Eftersom finlandssvenskhet i hög grad har att göra med språkgruppsidentifikation valde jag för temat socialt kapital att utgå från svaren på den första frågan. Det tillät mig att vid behov jämföra majoriteten som identifierade sig med ”den svenska språkgruppen” med en minoritet som främst kände medlemskap i båda språkgrupperna. Någon enstaka person identifierade sig som tillhörig endast den finskspråkiga befolkningsgruppen. Svaren visade att även om man sade sig tillhöra den svenska gruppen var det få som var totalt enspråkiga eller inte kunde någon finska. Det bör kanske påpekas att man i Barometrarna vid denna tid hade infört möjligheten för svararna att identifiera sig med båda språkgrupperna efter det att en debatt om tvåspråkigheten som en alternativ och ny finlandssvensk kulturform hade förts inom främst de helsingforsiska kretsarna inom Svenska Folkpartiet. Det är m.a.o. inte omöjligt att andelen ”tvåspråkiga” ökat som följd av att ett tvåspråkigt svarsalternativ tagits i bruk.

Det gäller nu de ungefär 250 respondenter, ca 21 procent av alla svarande, som i de båda undersökningarna inte kände sig som traditionella finlandssvenskar utan även identifierade sig med den finska gruppen. Man kunde ha väntat att de som valt att förklara sig ha en tvåspråkig identitet skulle vara särskilt starka i finska. Resultatet är kanske förvånande, men i enlighet med Allardts & Starcks analys av helsingforsisk tvåspråkighet. Bland dem som hade svarat på frågan om kunskaper i finska var det litet över hälften, 137 personer (54 %), som uppgav ”fullständiga” kunskaper, medan 88 (35 %) angav ”nästan fullständiga” och 23 (9 %) angav tillfredsställande kunskaper i finska. En hade valt ”nöjaktiga” och en t.o.m. ”dåliga” kunskaper, trots att de alltså identifierade sig med båda språkgrupperna. På gruppnivå finns det ett starkt statistiskt samband mellan kunskaper i finska och tvåspråkig identifikation bland finlandssvenskarna, men det är inte ett nödvändigt samband på individnivån. Man kan m.a.o. som finlandssvensk, av vissa skäl, sig som representant för ”de tvåspråkiga” i Finland utan att själv behärska finska särskilt bra. En enskilds sociala identitet och språkbehärskning kan gå i olika riktningar och min hypotes är att det är vanligare bland ”tvåspråkiga” än bland dem som ser sig som finlandssvenskar eller finnar. Det är ur den synvinkel begripligt att det i mera tvåspråkiga delar av Svenskfinland ofta sagts under senare år att identifikationen med det finlandssvenska är förlegad och att det räcker med att vara svenskspråkig finländare eller rentav finne. I boken om det finlandssvenska sociala kapitalet framgick genom faktoranalys av attityder att det visserligen än är det normala att finlandssvenskar starkt sluter upp om svenska språket och sociala arrangemang som säkrade den enspråkiga svenskans fortlevnad, men att det även fanns ett attitydkomplex som kunde kallas ”tvåspråkighetsfrämjande utan etniska bindningar” vid finlandssvenskheten och ett annat som var rent finsksinnat (Sundback 2010b, 80-81).

Bakom identifikationen som ”tvåspråkig” fanns sociala förklaringar. De ”tvåspråkiga” var regionalt sett starkast representerade i rent finskspråkiga kommuner (utanför det gamla Svenskfinland, 49 % var ”tvåspråkiga”). Inom det gamla svenska området var benägenheten givetvis mindre men störst i Mellannyland (med Helsingfors, 32 %). De ”tvåspråkiga” var relativt frekventa bland

svararna i Västra Nyland (19 %), Östra Nyland (16 %), Åboland (26 %) samt i Mellersta Österbotten (med Vasa, 20 %), medan den svenska identifikationen var starkast på Åland samt i Österbotten söder och norr om Vasa. Den lokala effekten av finskspråkig dominans är således helt uppenbar. Ju mera finskspråkiga, desto fler ”tvåspråkiga” finlandssvenskar. Av givna skäl var finskans dominans starkare i urbana än rurala områden, såsom Allardt & Starck sade. Utbildningsmässigt var skillnaderna rätt små mellan entydigt svenska och ”tvåspråkiga” svarare, men hög utbildning var något vanligare bland dem med svensk identitet. Inte heller åldersmässigt var det stora skillnader men de mest svenska svararna tenderade att vara något äldre än de ”tvåspråkiga” som vanligen var under 45 år gamla kring år 2006. I stora drag bekräftas Allardts & Starcks åsikt att social klass (utbildning) och ålder påverkar individens språkliga identifikation. En ny faktor av betydelse, som kanske inte ännu runt 1980 var så klar, är det faktum att tvåspråkigheten som livsstil för allt fler finlandssvenskar blivit ett socialt arv från barndomshemmet. Enligt den finlandssvenska barometern år 2006 hade de som såg sig som ”tvåspråkiga” mycket oftare än de flesta finlandssvenskar en finsk- eller ”tvåspråkig” förälder och levde själva i familjer med en ”tvåspråkig” partner och ”tvåspråkiga” barn. Bland de ”tvåspråkiga” hade 40 % en ”tvåspråkig” maka/make/partner och 45 % ”tvåspråkiga” barn mot 14 och 11 % bland respondenter som ansåg sig endast tillhöra den svenska folkgruppen. Det är alltså fråga om rätt stora skillnader och låter oss anta att konflikter om exakt hur finlandssvensk det är legitimt att vara kommer att finnas länge än.

Jag ska nu närma mig frågor om de ”tvåspråkiga” och det etniska finlandssvenska sociala kapitalet (för definitioner och teori; se närmare Sundback 2010a). Materialet är hämtat från Barometern 2006 där det ingick två batterier av frågor avsedda att mäta styrkan av den etniska finlandssvenskheten, dvs. en identifikation som i stort sett bygger på värderinger som hör samman med den finlandssvenska samlingsrörelse som framträdde för ca etthundra år sedan och som fortsatt utövar inflytande i de svenska miljöerna i Finland. Den första uppsättningen frågor handlade om nationell och etnisk identifikation, den andra om mera vardagliga attityder rörande finskt och svenskt i Finland. Respondenterna ombads ta

ställning till några påståenden om svenskt och finskt, som i dagens känsligare språkklimat kan uppfattas som mer provocerande än för några år sedan. Syftet är här att säga något om hur mycket ”tvåspråkiga” finlandssvenskars svarsmönster liknar eller avviker från den finlandssvenska majoritetens.

Svaren på frågorna om nationell och etnisk identitet mättes på en 7-gradig skala där 1 betydde att man tog avstånd från påståendet och 7 att man helt stödde det. Genom jämförelser av medelvärdena (t-test) framgick att grupperna faktiskt fäste olika vikt vid den finlandssvenska identifikationen och samhörigheten. Det fanns också några svarsmönster som inte skiljde ut någondera gruppen: man var t.ex. lika måna om att bejaka att man är finländare och om att inte alls skämmas för att man är finlandssvensk. Men det fanns statistiskt signifikanta skillnader också: de ”tvåspråkiga” hade generellt en svagare finlandssvensk identitet (även om den i sig inte är direkt svag med genomsnittet 5,9 mot de enspråkigas 6,4) och de var klart mindre benägna att säga att de kände samhörighet med det finlandssvenska. Skillnaderna är mindre skarpa var gäller de mindre symboltyngda svaren på frågorna om stolthet och glädje över att vara finlandssvensk, men de ”tvåspråkiga” tenderade att instämma i mindre grad.

Svarsalternativen till ett frågebatteri om konkreta relationerna mellan svensk- och finskspråkiga var svarsalternativen utformade som en 5-gradig skala (1=helt av annan åsikt, 2=delvis av annan åsikt, 3=svårt att säga, 4=delvis av samma åsikt och 5=helt av samma åsikt). I alla frågor hade respondenter ur båda grupperna fördelat sig över alla svarsalternativ, men jag kommer här endast att återge trenden dvs. hur de flesta svarade. Också här blandades ur finlandssvensk synvinkel tyngre och mer lättviktiga frågor med varandra. Jag börjar med de lättviktigare: Svarsmönstren skiljde sig föga i reaktionerna på ett påstående om att ”*finlandssvenskar i regel inte ger finskspråkiga möjligheter att tala svenska*” eftersom det vanligaste svaret i båda grupperna är ”delvis av samma åsikt”. Att ”*finnarna talar ogärna svenska även om de kan svenska*” var ett påstående som främst lockade fram ett tveksamt instämmande i båda grupperna, men bland de entydigt svenska var stödet kraftigare. Att ”*Finlandssvenskarna bör aktivt kräva service på sitt modersmål*”

var ett påstående som fick stöd i båda grupperna, men tveksamheten var större bland de ”tvåspråkiga”.

Skillnaderna mellan grupperna var mer betydande då det gällde påståenden som ställde svenskt och finskt mot varandra. Påståendet ”*det är viktigt att finlandssvenskarna håller ihop mot det finska*” bemöttes med en rätt polariserad opinion bland de enspråkiga men inom gruppen fanns det kraftigast instämmandet. De ”tvåspråkiga” var däremot klart splittrade. Få respondenter instämde i påståendet om att ”*i många fall kostar det alltför mycket att upprätthålla tvåspråkigheten*” men de som tog helt avstånd från påståendet identifierade sig i högre grad som svenskspråkiga. Som väntat skiljde sig gruppernas svarsmönster gentemot påståendet att ”*jag är alltid medveten om att jag överskrider språkgränsen när jag rör mig i Finland*” då de med enspråkig identifikation tenderade att instämma medan de ”tvåspråkiga” tenderade att ta avstånd. ”*Att gifta sig över språkgränsen skapar nog bara problem*” var ett starkt påstående som de flesta i båda grupperna tog avstånd från, men avståndstagandet var mera entydigt bland de ”tvåspråkiga” och instämmandet vanligare bland de mera svenska respondenterna. Att ”*det finska Finland uppvisar en föredömlig generositet gentemot det finlandssvenska*” var utsaga som mottogs av respondenterna med tveksamhet men de ”tvåspråkiga” var något osäkrare och positivare mot det finska och valde oftare svarsalternativet ”svårt att säga”. De var likaså mindre benägna att skriva under påståendet om att ”*finlandssvenskarna är lyckligare än finnarna*” även om ”svårt att säga” är det vanligaste svaret i båda grupperna.

Man ska givetvis inte tolka svarsmönstren ovan alltför strikt. Framför allt bör man vara ödmjuk och säga att användingen av påståenden som olika personer kan uppleva som stötande är problematisk och alltid utgör bara ett urval av en mängd andra frågor/påståenden man kunde ha ställt. Det som ur finlandssvensk synvinkel kan upplevas som problem i relationen mellan språkgrupperna i landet varierar över tid och här har vi ett material som redan är flera år gammalt. Den viktiga lärdomen av analysen är kanske att gruppen ”tvåspråkiga” ingalunda är en enhetlig kategori av människor och de inte har något som på samma sätt binder dem samman som de självklart svenskspråkiga har. En del av dem står närmare den etablerade finlandssvenskheten än andra. Och

skillnaderna i attityder till språkfrågorna går inte spikrakt mellan dem som säger sig vara finlandssvenskar och dem som ser sig som tvåspråkiga med svensk bakgrund. Det faktum att många med stark svensk identitet kommit att behärska finska väl har givetvis förändrat finlandssvenskheten som helhet, trots att det kanske inte betonas i högtidligare sammanhang.

I diskussionerna om finlandssvenskarnas situation idag tas det ofta för givet att man enkelt kan dela in medborgarna i finsk- och svenskspråkiga. Ytligt sett är det så eftersom finländarna indelas enligt de två nationalspråken och vi har en omfattande lagstiftning som särskilt reglerar den svenskspråkiga minoritetens ställning. Av samma anledning är det även rätt oproblematiskt för finländare att ange sitt modersmål som finska eller svenska i t.ex. frågeundersökningar, som blir underlag för jämförelser mellan språkgrupperna. I synnerhet för finlandssvenska samhällsvetare har det varit intressant att studera språkdualismens sociala följder i de språkligt rätt olika finlandssvenska regionerna, i kommuner med olika språklig blandning, i politiken och på olika områden i kulturlivet. Det är legitimt och meningsfullt och det är fortsatt viktigt att kunskap om den svenska folkgruppen får spridning i det finska Finland.

Om finlandssvenskarna i högre grad av emotionella skäl tar avstånd från en finlandssvensk identitet och hellre väljer att se sig som representant för en enbart teknisk tvåspråkig svenskhet i landet innebär det givetvis etnisk försvagning. Det innebär även försvagning av det sociala kapital som hör ihop med etniciteten (Sundback 2010a). Framför allt ökar risken för att svenskan reduceras till ett hemmaspråk bland allt fler finlandssvenskar, vilket kan få allvarliga konsekvenser för svenskans ställning lokalt och som nationalspråk. Å andra sidan har det etniska redan länge förändrats genom samhällsutvecklingen med bl.a. höjd utbildningsnivå, ökad mobilitet, urbanisering och finlandssvenskarnas ökade integration med det finska Finland. Och redan då Allardt & Starck (1981, 46) skrev sin bok om finlandssvenskheten var ändringsprocesserna på gång. Inte för intet heter ett kapitel i boken ”Identitet och organisation istället för stam och härkomst”.

Källor

Allardt Erik & Starck Christian (1981). Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i jämförande perspektiv. Stockholm.

Susan Sundback & Fredrica Nyqvist (red) (2010), Det finlandssvenska sociala kapitalet. Fakta och fiktion. Helsingfors.

Susan Sundback (2010a), Nationell minoritet och etnisk identitet. Ingår i Det finlandssvenska sociala kapitalet. Fakta och fiktion. (Red. Sundback S. och Nyqvist F.). Helsingfors. 45-64.

Susan Sundback (2010b), Etnicitet och sammanhållning. Ingår i Det finlandssvenska sociala kapitalet. Fakta och fiktion. (Red. Sundback S. och Nyqvist F.). Helsingfors. 65-86.

Formulerande av familjespråkpolicy – en gemensam, komplex och dynamisk process

Åsa Palviainen, Janni Lehtonen & Terhi Valli

År 2008 publicerade Kendall A. King, Lynn Fogle och Aubrey Logan-Terry en artikel med titeln *Family Language Policy* (fortsättningsvis *familjespråkpolicy*, förkortat FSP) i vilken de konstaterade att det finns ett glapp i tvåspråkighetsforskningen mellan å ena sidan språkpolicy- och språkplaneringsforskning som oftast handlar om t.ex. staters, myndigheters eller skolors språkplanerande, och å andra sidan studier av tvåspråkiga barns språktillägnande, ett fält som av tradition dominerats av psykolingvistiska, longitudinella och detaljerade fallstudier av barns språkutveckling. King m.fl. påpekade att språkplanerings- och språkpolicyforskare sällan intresserat sig för vad som händer inom hemmets fyra väggar medan barnspråksforskare i sin tur ofta missat att ta hänsyn till den vidare kontexten som språkutvecklingen sker i. Ingrid Piller – som använde termen *privat språkplanering* för att hänvisa till föräldrars medvetna planering för barnens språkliga framtid – påpekade att information om föräldrars språkplanering traditionellt setts som en bisak och getts endast som en slags bakgrund mot vilken språkutvecklingen sker (2001: 63). Man har alltså inte

betraktat föräldrars, eller familjers, språkplanering som ett intressant och viktigt studieobjekt *per se*.

Studiet av FSP fungerar som en länk mellan de två ovan nämnda forskningsfälten och bidrar till en större förståelse hur språkideologier på samhällsnivå återkommer på familjenivå och hur dessa kopplas samman med språkbruket i familjen och språkutvecklingen hos barnet. King m.fl. (2008: 907) definierade i sin artikel familjespråkpolicy som "explicit (Shohamy 2006) and overt (Schiffman 1996) planning in relation to language use within the home of family members". Inkluderandet av ordet *familj* i såväl termen och som i definitionen av FSP är medveten då man anser att alla familjemedlemmar (och inte enbart föräldrarna) är delaktiga i formulerandet av språkpolicyer i hemmet. Detta är centralt för forskningsfältet FSP där barnets medvetenhet och handlingskraft särskilt lyfts fram. Däremot har invändningar mot att FSP enbart skulle handla om *explicit* och öppen och medveten språk*planering* framkommit, t.ex. i Schwartz (2010). Vi får anledning att återkomma till detta senare.

Ett par år senare publicerades en artikel av Mila Schwartz (2010) med titeln *Family language policy: Core issues of an emerging field* som byggde vidare på ämnet. Liksom King, Fogle och Logan-Terry, har Schwartz ett långvarigt intresse för etniska och språkliga minoriteter i majoritetsmiljöer. I artikeln pekade hon på familjens viktiga roll för minoritetens språkbevarande och presenterade exempel på faktorer som i tidigare forskning visat sig ha betydelse för hur föräldrar språkplanerar (t.ex. familjestruktur, föräldrars utbildning, assimilering till majoritetskulturen och känslor och attityder). För vidare forskning inom fältet FSP efterlyste hon utveckling av kvalitativa såväl som kvantitativa metodologier som kombinerar analys av kontexten som en viss FSP existerar i (språkideologier på olika plan såsom i samhälle, på daghem, hos familjemedlemmar samt bakgrundsfaktorer i familjen) och konsekvenser av denna FSP på t.ex. barnets språkutveckling. Hon betonade inkluderande av barnets perspektiv, att man bör studera hur FSP förändras över tid och inte minst att studera hur man *faktiskt* använder språket i daglig interaktion och inte bara vad man *säger* att man gör. För att hitta fruktbara helhetssätt att studera FSP menade hon att det krävs att man som forskare arbetar tvärvetenskapligt; forskare med bakgrund i t.ex. lingvistik, sociologi och pedagogik har stor nytta av varandra.

I denna artikel kommer vi att ge ett bidrag till FSP-fältet genom att presentera data från en finländsk kontext. Lehtonen och Valli (2012) studerade i sin magisteruppsats tre tvåspråkiga familjer som alla hade det gemensamt att de bodde i en klart finskdominerad miljö och hade barn i åldern 3–4 år som alla gick på ett svenskspråkigt daghem. Föräldrarna hade intentionen att fostra barnen tvåspråkigt genom att använda strategin *en person – ett språk*. Vi kommer här att presentera några viktiga fynd från denna studie, genom att applicera nexusanalys. Nexusanalys, som tidigare använts i andra forskningssammanhang, är vårt förslag till en fruktbar analysmodell att tillämpa för studiet av FSP (se Palviainen och Boyd *kommande*).

FSP i finländsk kontext

Språkplanering, språkstrategier och språkbruk i tvåspråkiga familjer har redan tidigare undersökts i finländsk kontext. Marika Tandefelt fokuserade i sin doktorsavhandling från 1988 på språkbevarande och språkbyte i en finlandssvensk släkt i ett tidsspann om fyra generationer. Hon fann att det finska inflytandet i den från början svenskspråkiga familjen i en svenskspråkig miljö ökade för var generation och att olika familjer och individer med tiden tenderade att kännetecknas av antingen språkbevarande (av minoritetsspråket svenska) eller av språkbyte (övergång till enspråkighet i majoritetsspråket finska). Tandefelt konstaterade att familjens roll och medvetna såväl som omedvetna språkliga strategier var av avgörande betydelse men också att ett språkbyte mellan två generationer är resultat av en lång kedja av orsaker och reaktioner ”som i grunden handlar om individens gradvisa anpassning till de språkliga krav som omgivningen ställer” (1988: 229).

I skriften *Tolv tvåspråkiga familjer* av Kjell Herberts (1991: 7) presenteras ett projekt vars syfte var att ”studera det dagliga språkvalet och de språkvanorna i tvåspråkiga familjer, påvisa mångfalden av språkliga strategier och visa på frågans komplexitet”. Herberts fann tre faktorer som var särskilt utmärkande för familjernas språkvanor (*modern*, *miljön* och *medvetenheten*) och kunde dela in familjerna i fyra grupper efter graden av uppnådd

tvåspråkighet som familjernas språkpolicy resulterat i. Ändå kan man säga att studien just påvisade mångfald och komplexitet (se även Herberts 1997). Med terminologin som introducerades ovan kan man säga att de tolv familjerna representerade tolv olika familjespråkpolicyer. Dessa hade uppstått i tolv unika kontexter och resulterat i tolv olika sorters tvåspråkighet. Herberts intervjustudie är ett bra exempel på hur man kan närma sig analys av FSP. Där saknas dock empirisk analys av familjernas faktiska språkbruk. Vidare byggde graden av uppnådd tvåspråkighet hos barnen enbart på föräldrarnas subjektiva rapporter.

Heidi Rontu och Raija Berglund fokuserade i sina respektive doktorsavhandlingar istället på detaljerad analys av tvåspråkig utveckling, språkval och interaktion hos finsk-svenska tvåspråkiga små barn (Rontu 2005, Berglund 2008). Interaktionen var oftast mellan barn och förälder/-rar eller mellan syskon och i något fall med skötare i dagvård. Båda avhandlingarna är av ganska klassiskt slag inom lingvistisk barnspråksforskning men Rontu och Berglund tog även hänsyn till de språkliga och sociala kontexterna, vikten av samtalspartner samt de språkpreferenser och -strategier som förekommer i kommunikationen med denne. Föräldrarna (och i Berglunds fall även dagvårdare) hade också intervjuats men själva språkpolicyer så som de framkommer i intervjuerna är inte i fokus, utan fungerar snarare som en slags bakgrundsvariabel till språkutvecklingen och -användningen hos barnet (se dock Rontu 2003).

I Lehtonens och Vallis (2012) studie, som ska presenteras här, var tanken att samla in material som dels fångade föräldrarnas syn på språkinlärning, deras språkideologier, personliga bakgrunder och rapporterade språkstrategier och dels det faktiska språkbruket och förhandlandet om språkpolicyer i autentisk interaktion mellan barnen och (mestadels) föräldrarna. För detta användes huvudsakligen samma datametodologi som i Rontus och Berglunds avhandlingar - intervjuer i kombination med inspelningar av interaktion - men syftet var lite annat: att studera hur en familj formulerar, motiverar och förhandlar om sin språkpolicy i teori såväl som i praktik. Målet var inte att ”värdera” en viss FSP och avgöra i vilken mån den resulterar i tvåspråkighet, utan att undersöka FSP-formulerandet i sig.

FSP som nexus

För att fånga det som Spolsky (2004) har menat är nödvändigt vid policyforskning, dvs. att man bör studera såväl uppfattningar om språk och ideologier (dvs. vad folk *tror* om språk); språkbruk (vad folk *gör* med språk); som ansträngningar som görs för att ändra eller påverka detta bruk genom någon slags intervention, språkplanering eller strategisk användning (dvs. vad folk *försöker göra* med språket) introducerar vi här nexusanalys som verktyg. Nexusanalysen utvecklades av Scollon och Scollon (2004) och kan ses som en diskursanalytisk metametodologi (Hult 2010) inom främst etnografisk sociolingvistik. I nexusanalysen är 'social handling' det centrala och står för vilken handling som helst som görs inom ett visst socialt nätverk (Scollon & Scollon 2004:11-12). I det här fallet är den sociala handlingen formulerandet av FSP i en viss familj. Denna handling sker i skärningspunkten, i *nexus*, av tre dimensioner (se figur 1).

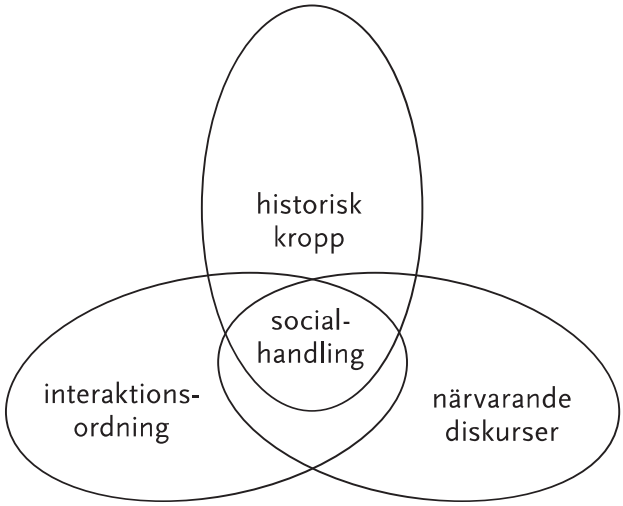

Figur 1: De tre elementen i nexusanalysen (Scollon & Scollon 2004: 154), här översatta från engelska till svenska (se Palviainen 2012)

"Den historiska kroppen" (*the historical body*) hänför sig till en individs personliga erfarenhet, uppfattningar och attityder. I det här fallet betyder det alla familjemedlemmars (inklusive barnens) erfarenhet av och uppfattningar om språkanvändning, språkinlärning och språkideologier. Dessa är inte alltid språkligt kodade men har en stor betydelse för hur man tänker, handlar och vad man

tror på. 'Interaktionsordning' (*interaction order*) kommer ursprungligen från Goffman (t.ex. 1983) och handlar i denna studie om interaktionsregler, förväntningar och normer, t.ex. vad gäller vem som talar vilket språk, när, var och hur och i vilken omgivning. Praxisen en person – ett språk är ett exempel på interaktionsordning som deltagarna kan välja att följa eller inte följa. 'Närvarande diskurser' (*discourses in place*) handlar i den här studien om de explicita utsagor föräldrarna gör gällande strategier (dvs. om interaktionsordningen) och gällande uppfattningar och personliga erfarenheter man har (dvs. den historiska kroppen), som motiverar varför man gör som man gör.

Datainsamling och informanter

De tre familjerna – här kallade familjen *Jokinen*, *Salin* respektive *Holm* – rekryterades via ett svenskspråkigt daghem på en finskspråkig ort. Lehtonen och Valli träffade sedan familjerna i hemmiljön och genomförde intervjuer med föräldrarna. Intervjuerna genomfördes på antingen svenska eller finska, baserat på familjernas egna önskemål. Intervjuerna kretsade kring tre teman: *familjernas bakgrund och språkliga identitet*, *de två språken i familjen och i omgivningen* samt *föräldrarnas uppfattning om barnens språkliga identitet och framtid*. Efter intervjuerna lämnades en bandspelare kvar och föräldrarna uppmanades att under ett par veckors tid själva göra inspelningar i vardagssituationer med barnet och där barnet interagerade med olika deltagare. Totalt gjordes ca 6 timmars inspelningar, jämnt fördelade på de tre familjerna.

Då det saknas utrymme för detaljerad information om familjernas bakgrund, anges dessa endast i grova drag här (för vidare detaljer, se Lehtonen och Valli 2012 samt Palviainen och Boyd kommande). Gemensamt för alla familjerna var att den ena föräldern hade svenska som modersmål och den andra finska samt att det fanns ett barn i familjen som var i åldern tre till fyra år vid tidpunkten för datainsamlingen. Barnen kallas här *Ida (Jokinen)*, *Sara (Salin)* respektive *Luka (Holm)*. För alla familjerna gällde att de var nyligen inflyttade till den finskspråkiga orten och att föräldrarna var uppväxta på annat håll. Mamman i *familjen Jokinen*

kom från en svenskspråkig ort i Österbotten, växte upp i en miljö starkt präglad av svenska. Hon läste finska i skolan från tredje klass men kom annars sällan i kontakt med finska. Pappan i familjen Jokinen kom omvänt från en miljö där finska dominerade helt. Han läste sedan svenska i skolan med start i sjunde klass. När mamma och pappa Jokinen träffades flyttade de till en finskspråkig ort för studier. Efter en utlandsvistelse där storebror föddes flyttade de tillbaka till den finskspråkiga orten i Finland och Ida föddes. Mamman i *familjen Salin* var född och uppvuxen i västra Sverige i en helt sverigesvensk omgivning och utan någon kontakt med Finland eller finska fram tills hon träffade pappa Salin. Han hade en liknande bakgrund som pappan i familjen Jokinen ovan men bosatte sig i Sverige i några år tillsammans med mamma Salin efter att de träffats. Familjen flyttade så småningom till Finland när Sara var nyfödd och senare föddes också ett småsyskon. Mamman och pappan i *familjen Holm* växte upp i samma tvåspråkiga ort i södra Finland. Orten var ganska liten. Mamman kom från en helt finskspråkig familj och gick i finsk skola men läste svenska från tredje klass. I pappans familj existerade svenska och finska sida vid sida: den svenskspråkiga mamman talade finska med den finskspråkiga pappan men annars använde alla familjemedlemmar – inklusive fadern – svenska med varandra. Pappan i familjen Holm gick i en svenskspråkig skola och läste modersmålsfinska. Familjen Holm bodde kvar på den tvåspråkiga orten tills Luka var tre år, då de flyttade till den finskspråkiga orten som är i fokus för denna studie.

Familjernas interaktionsordning enligt föräldrarna

I intervjun frågade Lehtonen och Valli föräldrarna vilket som var deras gemensamma språk, makarna emellan. De frågade inte specifikt efter hur det eventuellt förändrats över tid, men ändå valde alla föräldrar att redogöra för vilket språk som blev deras gemensamma språk när de träffades och varför det blev det. De berättade också spontant hur färdigheten i det andra språket förändrats över tid och hur det gemensamma språket/-n ser ut i dag efter barnets/barnens födelse. Alla föräldrar tycktes alltså ha ett behov av att

relatera bakgrunden och historien bakom dagens praxis, dvs. att återge den historiska kroppen. För makarna *Jokinen* och *Holm* blev det gemensamma språket finska: pappa Holm tyckte att han kunde båda språken lika bra medan mamma Holm kände sig osäker på svenska. Mamma Jokinen kunde inte finska särskilt bra till en början – och pappa Jokinen inte svenska – men det gemensamma språket kom snart att bli finska. I båda dessa familjer fortsatte finska att vara det språk man talade sinsemellan, även efter barnens födelse. Både pappa Jokinen och mamma Holm tyckte dock att deras svenskkunskaper märkbart förbättrats över tid.

Mamman i familjen Salin skiljde sig från de övriga föräldrarna som ju alla i olika mån kommit i kontakt med båda språken i skola och omgivning. Under mamma Salins uppväxt förekom inte finska alls. Makarna Salins första gemensamma språk var engelska, för att sedan bli omväxlande engelska och svenska under tiden i Sverige. Efter flytten till Finland hade mamma Salin försökt lära sig finska genom att gå kurser och genom att använda det i arbete. Dessutom hade makarna under tiden i Finland kommit att implementera en mycket medveten strategi att använda finska med varandra i hemmet, för att kunskaperna i finska skulle förbättras. Mamma Salin uppgav att de numera pratade ungefär 70 % finska och 30 % svenska med varandra. Hon sa också att hon upplevde att hennes svenska blivit mer begränsad under tiden i Finland.

Alla tre familjerna sade sig följa *en person – ett språk* (EPES) -principen, dvs. att den svenskspråkiga föräldern talade svenska med barnen och den finskspråkiga finska. Det fanns dock undantag, t.ex. vid bokläsning där de finskspråkiga föräldrarna ibland läste på svenska och i vissa fall förekom kodväxling. Saras mamma uppgav att de har ”varit stenhårda med språken och aldrig blandat dem”. Samtidigt påpekade hon, liksom de andra föräldrarna, att språkanvändningen ändå beror på vem man umgås med och i vilka situationer. Idas mamma rapporterade att hon ändrat strategier under resans gång: Med storebror var hon mycket noggrann, medan orken i att hålla fast vid konsekventa språkstrategier inte alltid funnits med lillasyster Ida. Å andra sidan meddelade hon att hon nyligen justerat sitt språkbruk och blivit mer konsekvent då hon märkt att Ida behövde mer stöd i sin utveckling av svenska. Detta är ett exempel på att en FSP sällan är statisk utan förändras

över tid och ständigt omförhandlas och påverkas av yttre och inre omständigheter. Samma egenskap kunde vi också se ovan i samband med makarnas gemensamma språk.

Barnen rapporterades tvåspråkiga men med olika dominansförhållanden: Ida, som var yngst i studien, var starkare på finska men svenskan förbättrades snabbt i och med den svenska dagvården, och samma utveckling hade noterats hos Sara, vars svenska nu till och med dominerade över finskan. De blandade och kodväxlade en del mellan språken. Luka bodde sina tre första år i en svenskdominerad miljö och föräldrarna rapporterade att båda hans språk var starka, men att hans finska kanske blivit något mer dominant efter flytten till den finskspråkiga orten. Luka tog ibland tolkrollen och översatte till mamman vad pappan sagt på svenska. Likaså kunde han bli nervös om mamman talade svenska och bröt mot EPES-policyn: ”Mammas språk är mammas språk och pappas språk är pappas”. Även Vera uppgavs kunna skilja på språken men samtidigt sa mamman att ”det ju också är viktigt att det inte är något medvetet val som barnet gör… barnet kan inte själv bestämma när hon pratar svenska/finska utan det blir automatiskt”. Vi får anledning till att återkomma till frågan om graden av medvetenhet hos Sara lite senare.

Närvarande diskurser om interaktionsordningen

Piller (2001) och King och Fogle (2006) har tidigare tittat närmare på hur föräldrar, som har beslutat sig för en viss språkstrategi för att utveckla flerspråkighet hos barnet, har motiverat sina val (se även Barron-Hauwaert 2004). Vad gäller motiverandet bakom språkstrategierna och språkanvändningen i de tre familjerna i denna studie kan man finna fyra återkommande diskurser.

Den första diskursen gäller ”valet” att använda sig av EPES-strategin. ”Valet” står här inom citationstecken eftersom föräldrarna menade att det i själva verket inte handlat om en medveten plan och ett aktivt beslut, utan tillämpandet av EPES ”föddes naturligt, det fanns inga alternativ, om det nu finns två språk då ska de användas” (Lukas föräldrar); det var ett ”naturligt resultat, det kom av sig självt” (Idas föräldrar); och Saras föräldrar meddelade att

språkbruket visserligen alltid varit medvetet ”men vi fattade inget direkt beslut om det”. Detta visar att FSP inte enbart handlar om öppen och explicit planering (jfr King m.fl. 2008) utan språkstrategier kan också uppstå spontant. Att tala sitt modersmål med barnet tycks för dessa tre familjer kännas som det mest naturliga trots att åtminstone två av föräldraparen enbart talat finska sinsemellan såväl före som efter barnets födsel. Värt att notera är också att de upplevde det som fullkomligt naturligt att uppfostra barnen tvåspråkigt trots att fem av studiens sex föräldrar själva vuxit upp i (stort sett) enspråkiga hem. Ingen av dem hade heller själv någon förstahandserfarenhet av EPES-strategin från den egna uppväxten.

Alla tre barnen gick i svenskspråkig dagvård istället för finskspråkig. Detta var de däremot överens om var ett aktivt beslut för att upprätthålla barnens svenska (se Viitanen 2012). Den andra närvarande diskursen gällde just språkliga förhållanden i omgivningen och dess inverkan på språkutvecklingen. Det faktum att finska dominerade kraftigt på orten de levde i sågs som ett orosmoment av alla föräldrarna och man såg svensk dagvård och framtida skolval samt t.o.m. flytt till mer svenskspråkiga omgivningar som möjliga vägar att uppväga den finska dominansen i omgivningen. Man nämnde också vikten av kontakt med svenskspråkig släkt och svenskspråkiga vänner och att läsa mycket på svenska och välja svenskspråkiga filmer och spel åt barnen. Däremot var det ingen av föräldrarna som diskuterade det faktum att makarnas gemensamma språk alltjämt var finska och att man i en av familjerna rentav hade övergått från svenska(/engelska) till nästan enbart finska.

I den tredje närvarande diskursen nämnde man varifrån man hämtat stöd för sin policy. Alla föräldrar påpekade att de fått mycket stöd för EPES-strategin av släkt och vänner men också att det funnits sådana som uttryckt skepticism. Mamma Holm berättade att man på barnrådgivningen gett familjen beröm för Lukas tvåspråkiga kompetens. Från annat håll hade hon däremot hört att tvåspråkighet kan orsaka stamning hos barnet och att man bara borde utveckla ett språk åt gången. Mamma Jokinen hade på samma sätt hört att tvåspråkiga barn kan bli försenade i sin språkutveckling. King och Fogle (2006) har påpekat att föräldrar som uppfostrar barn tvåspråkigt ofta inte har haft möjlighet att sätta sig in i forskning om tvåspråkighet och då blir istället s.k.

vague openers så som ”jag har läst/sett/hört någonstans att…” vanliga. Bortsett från mamma Jokinen som i sin professionella bana haft möjlighet att läsa in sig på barns tvåspråkighet uppgav föräldrarna att de inte konsulterat facklitteratur. Mamma Salin hade däremot under en tid arbetat på ett svenskspråkigt daghem på annan ort i Finland och ”lärde sig där att kontinuitet är viktigt i tvåspråkiga barns uppfostran”. King och Fogle (2006) fann också att föräldrar använder sig av ”negativa exempel” man stött på i bekantskapskretsen eller släkten som sedan fungerar som stöd för ens egna beslut. Idas mamma talade om vikten av svensk skola eftersom hon sa att hon ”känner till svenskspråkiga familjer [som valt finsk skola] där finskan har trängt undan svenskan” och Saras mamma hade noterat svenskspråkiga föräldrar som börjat prata finska och glömt bort sitt modersmål helt vilket orsakat att barnen heller inte lärt sig det.

Den sista och fjärde närvarande diskursen handlade om nyttan av tvåspråkighet. Alla familjer ansåg att tvåspråkighet enbart var av godo. Man ansåg att tvåspråkighet är en gåva, att det är en naturlig sak, det är lätt att lära sig två språk som barn och att man får det gratis (se Piller 2001 för liknande resultat). I anslutning till detta användes motivet *kaksikielisyys on rikkaus* (”tvåspråkighet är en rikedom”), ett språkligt uttryck – eller en så kallad stelnad fras – som är mycket vanligt förekommande i finländsk kontext och enligt oss unikt för den. Vidare menade föräldrarna att tvåspråkighet lägger grunden för inlärning av ytterligare språk. Slutligen var ett viktigt argument för tvåspråkighet att det ger barnet bättre och fler alternativ för framtida utbildning, arbetsmöjligheter samt för att välja bostadsort.

Interaktionsordning i (för)handling

Ovan har vi förmedlat föräldrarnas syn på interaktionsordning så som de rapporterat dem i intervjuerna. Som sista steg i nexusanalysen ska vi ge exempel på hur FSP befästs, omförhandlas och skapas genom dialog och interaktion. Vi ska presentera två dialogutdrag från Saras familj. (För fler exempel från de andra familjerna, se Lehtonen och Valli 2012).

I det första utdraget utspelas en dialog som Sara, hennes svenskspråkiga mamma och hennes finskspråkiga pappa deltar i. I början av utdraget håller Sara och hennes mamma på att räkna på svenska. På rad fyra (markerat med ljusgrått) kommer ett inpass av pappa som blir ett nyckelyttrande för hur interaktionen sedan gestaltar sig.

01	Sara:	sex sen va kommer efter sexan?
02	mamma:	Sjuan
03	Sara:	Sjuan
04	pappa:	Åtta
05	Sara:	näe accepterar inte pappas bidrag
06	Sara:	mamma vilken kommer före den som...
		vänder sig till mamma och lämnar pappa (som inte agerade som förväntat) utanför
07	mamma:	före vilken?
08	Sara:	före den
09	pappa:	seitsemän jälkeen tulee kahdeksan [=efter sjuan kommer åtta].
10	Sara:	mhm reagerar negativt på pappas inpass
11	pappa:	mitä? tulee tulee! [=va? det gör det visst!]
12	Sara:	Mamma vänder sig till mamma
13	mamma:	Mm
14	pappa:	et usko isiä niikö? [=du tror inte på pappa, eller hur?]
15	Sara:	säg vad det heter ... kaheksan [=åtta] till mamma; ignorerar pappa
16	mamma:	efter sjuan menar du?
17	Sara:	Mm
18	mamma:	Åtta
19	Sara:	äiti sanoo että [=mamma säger att] 'åtta'! *vänder sig till papa för att förklara att 'åtta'* på svenska är mammas språk
20	pappa:	nii minäki sanoin ensin että [=ja, jag sa också först att] 'åtta' ... mutta 'kahdeksan' [=men 'åtta'] bekräftar att han bröt EPES-regeln och rättar sig själv
21	pappa:	isi laskee yksi, kaksi, kolme, neljä, viisi, kuusi, seitsemän ja kahdeksan. [=pappa räknar ett två tre fyra fem sex sju och åtta] *bekräftar regeln*
22	Sara:	mhm. förkastar pappas inlägg

23	pappa:	mitä mhm! Laskenpas! [=vadå 'mhm'! räkna nu!] *irriterad*
24	Sara:	yks kaks kolme neljä viisi kuusi [=en två tre fyra fem sex sju]
25	pappa:	seitsemän [=sju]
26	Sara:	kaheksan [=åtta]
27	pappa:	yhdeksän [=nio]

När pappa säger åtta på svenska (rad 04) bryter han mot den EPES-praxis som gäller i familjen och Sara reagerar tydligt på pappans regelbrott. Hon accepterar inte hans försök till reparation (raderna 9, 11 och 14) och först efter att hon fått ordet på svenska av mamman (rad 18) ger hon pappan en reprimand och förklarar regeln – *mamma säger…* – (rad 19) och pappan ges möjlighet att medge och korrigera misstaget (rad 20) samt bekräfta regeln – *pappa räknar…* – (rad 21). Efter detta anses regelbrottet avklarat och pappan och Sara fortsätter aktiviteten helt på finska.

I det andra exemplet samtalar Saras mamma och pappa på det språk deras policy numera gäller, dvs. finska. Sara bryter sedan in i samtalet. Trots att hon uppenbarligen förstår vad mamman har sagt (rad 06) ber Sara ändå mamman att upprepa – på svenska – vad hon just har sagt (rad 07). Det är en reaktion på att mamman talar finska snarare än något annat och skrattet som följer (rad 09) bekräftar det bakvända Sara uppfattar i att mamman talar "fel språk". Det tycks således vara så att Sara (ännu) inte accepterar den förändring i FSP:n som föräldrarna kommit överens om, dvs. att det gemensamma språket mellan föräldrarna ska vara finska till skillnad från tidigare.

01	mamma:	mä ostin tämmösen eilen [=jag köpte en sån där igår]
02	pappa:	ai mistä? [aha, varifrån då?]
03	mamma:	Life kauppa semmonen [=Life affär en sån].
04	pappa:	aijaa [=jahaa]
05	Sara:	jag tycker inte om Life.
06	mamma:	maksoi seitsemäntoista. [=det kostade sjutton]
07	Sara:	vad sa du mamma?
08	mamma:	att det kostar ganska mycket, den här...
09	Sara:	hahahaha! Skrattar
10	mamma:	mmmh. vi ska köpa... skrattar med

Nya perspektiv

Tuominen har påpekat att flerspråkiga barn ”may determine not only the language they will speak, but also that which their parents will speak” och att ett barn kan ändra reglerna och sätta upp nya (1999: 71; se även Luykx 2005). Tuominen studerade huvudsakligen barn i skol- och tonårsåldern, men exemplen ovan visar på att Sara, tre och ett halvt år, i allra högsta grad är en aktiv medskapare av familjens språkpolicy. I detta fall står hon för att hålla fast vid en viss interaktionsordning (det första exemplet) och protesterar mot en förändring i policyn (det andra exemplet).

Liksom Schwartz (2010) har efterlyst vore det av yttersta vikt att hitta innovativa metoder att fånga barnets roll i medskapandet av FSP. Detta innebär exempelvis att finna goda intervjumetoder att fånga små tvåspråkiga barns historiska kropp, dvs. deras tankar kring och erfarenheter av språk, hur mycket de snappar upp av omgivande diskurser om språk och hur de ser på sin språkliga vardag. Där finns idag en kunskapslucka som bör fyllas igen. Vi hoppas också att denna studie visat på vikten av att se formulerandet av FSP som en ständigt pågående, dynamisk och komplex process som är beroende av många inre och yttre faktorer och som är förankrat i medlemmarnas personliga historia. Även om det visserligen är möjligt att studera en familjs språkpolicy vid en viss tidpunkt, så som vi har försökt göra i denna studie, är det också av intresse att följa hur den förändras över tid och utröna vad som orsakar dessa förändringar.

Källor

Barron-Hauwaert, S. 2004. *Language strategies for bilingual families. The One-Parent-One-Language Approach.* Parents' and Teachers' Guides 7. Clevedon: Multilingual Matters.

Berglund, R. 2008. *Ett barns interaktion på två språk. En studie i språkval och kodväxling.* Acta Wasaensia nr 190. Vasa universitet.

Goffman, E. 1983. The interaction ritual. *American Sociological Review.* 48, 1-19.

Herberts, K. 1991. *Tolv tvåspråkiga familjer.* Forskningsrapporter 15. Institutet för finlandssvensk samhällsforskning. Åbo: Åbo Akademis kopieringscentral.

Herberts, K. 1997. Språkplanering i flerspråkiga familjer. I: K. Herberts, C. Laurén, U. Laurén & S. Strömman (red.) *Flerspråkighetens dimensioner: Individ, familj och samhälle.* Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raportteja 26. Vasa. (1), 122-134.

Hult, F.M. 2010. Analysis of language policy discourses across the scales of space and time. *International Journal of the Sociology of Language*. 2010(202), 7-24.

King, K. & Fogle, L. 2006. Bilingual parenting as good parenting: Parents' perspectives on family language policy for additive bilingualism. *The International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 9(6), 695-712.

King, K., Fogle, L. & Logan-Terry, A. 2008. Family language policy. *Language and Linguistics Compass* 2(5), 907-922.

Lehtonen, J. & Valli T. 2012. *Språkstrategier och familjespråkpolicy hos tre tvåspråkiga familjer i ett finskspråkigt område*. Magisteravhandling. Institutionen för språk, Jyväskylä universitet. http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201206211920

Luykx, A. 2005. Children as Socializing Agents: Family Language Policy in Situations of Language Shift. I: J. Cohen, K. T. McAlister, K. Rolstad & J. MacSwan (red.) *ISB4: Proceedings of the 4th International Symposium on Bilingualism.* Somerville, Ma: Cascadilla Press, 1407-1414.

Palviainen, Å. 2012. Lärande som diskursnexus: Finska studenters uppfattningar om skoltid, fritid och universitetsstudier som lärokontexter för svenska. *Nordisk tidsskrift for andrespråksforskning*, Nr 1-2012, 7-36.

Palviainen, Å & Boyd, S. *Kommande*. Unity in discourse, diversity in practice: The one person one language policy in bilingual families. I: M. Schwartz & A. Verschik (red.) *Successful family language policy: parents, children and educators in interaction.* Series Multilingual Education. Dordrecht, Netherlands: Springer.

Piller, I. 2001. Private language planning: The best of both worlds? *Estudios de Sociolingüística, 2(1)*, 61-80.

Rontu, H. 2003. Det tvåspråkiga barnets språkliga identitet - hemmets och familjens roll. I: I. Sorvali & P. Rossi (red.) *Svenskan i Finland 7. Föredrag vid sjunde sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland.* Acta universitatis Ouluensis, B 49, 191-202.

Rontu, H. 2005. *Språkdominans i tidig tvåspråkighet. Barnets kodväxling i kontext.* Åbo: Åbo Akademis förlag.

Schiffman, H. 1996. *Linguistic culture and language policy.* New York, NY: Routledge.

Schwartz, M. 2010. Family language policy: Core issues of an emerging field. *Applied Linguistics Review*, 1 (1), 171-191.

Scollon, R. & Scollon, S.W. 2004. *Nexus Analysis: Discourse and the Emerging Internet*. London: Routledge.

Shohamy, E. 2006. *Language policy: hidden agendas and new approaches.* New York, NY: Routledge.

Spolsky, B. 2004. *Language policy.* Cambridge: Cambridge University Press.

Tandefelt, M. 1988. *Mellan två språk. En fallstudie om språkbevarande och språkbyte I Finland.* Acta universitatis Upsaliensis. Studia Multiethnica Upsaliensia 3. Uppsala universitet.

Tuominen, A. 1999. Who decides the home language? A look at multilingual families. *International Journal of the Sociology of Language 140*, 59-76.

Viitanen, P. 2012. *Två- och flerspråkiga familjer I en enspråkig miljö. Föräldrars motiv och orsaker att välja ett visst daghem till sina barn*. Magisteravhandling. Institutionen för språk, Jyväskylä universitet.

Granskaren

■ Finlandssvenska identiteter i tid och rum

Sven-Erik Klinkmann, *I fänrikarnas, martallarnas och dixietigrarnas land. En resa genom det svenska i Finland.* Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 2011

Det har under åren forskats och skrivits flitigt kring finlandsvensk identitet och svenskans ställning i Finland. Inför en ny bok finns farhågan att texten fastnar i etablerade spår och lite tröttkörda debatter, men så är inte fallet med kulturforskaren Sven-Erik Klinkmanns *I fänrikarnas, martallarnas och dixietigrarnas land.* Även om boken samlar upp mycket av tidigare forskning – från olika ämnestraditioner och perspektiv – så skapas här nya kopplingar och synteser på högst intressanta sätt.

Undersökningen kan karakteriseras som ett antal delstudier som rör sig i tiden från slutet av 1700-talet och fram till nuet. Boken har vad författaren kallar tre tyngdpunktsområden. Det första gäller populärkultur och populärmusik, där Klinkmann kan falla tillbaka på sina egna omfattande studier, t.ex. boken *Från Wantons till Wild Force. Nya sound i en gränsstad.* Jag tilltalas av ambitionen att dra in populärkulturen, inte bara då hans eget fält från det sena 1900-talet, men även genom annat material, allt från gotiska romaner och turismlitteratur till cirkusliv i 1800-talets Finland.

Den andra tyngdpunkten är det historiska perspektivet, som blir ett viktigt analytiskt redskap. Hur hanterade herrgårdsflickor

i det sena 1700-talet finskan och svenskan, hur rörde sig Helsingforsungdom och dixietigrar mellan de olika språken och språkmiljöerna i 1960-talets ungdomskultur? En viktig dimension i den historiska analysen är just, som författaren påpekar, att förhindra anakronistiska tolkningar, där nuets problem projiceras in i historiska kontexter präglade av helt andra prioriteringar, livsvillkor och tankestrukturer. Det är en klar styrka att studien startar i tiden före de stora språkstriderna.

Den tredje tyngdpunkten tar utgångspunkt i antropologen Gregory Batesons begrepp ”double bind” om hur en relation kan formas av spänningen mellan närhetssökande och avståndstagande. Hur skapar den kulturpolitiska dubbelbindningen mellan finskt och svenskt i Finland speciella spänningar och problem?

Dessa tre temata prövas på skilda sätt i de sju kapitlen. Det första handlar om sociala och kulturella distinktioner i språkbruk under slutet av 1700-talet, men framförallt under storfurstendömets första tid. Här handlar det om klass och språk, inte minst i en diskussion av herrgårdsadelns försök att försvara sin elitposition i ett föränderligt Finland.

I kapitel två handlar det om svenskt och finskt hos Runeberg. Man skulle kunna tycka att Runeberg är närmast sönderforskad – inte minst efter jubileet – men genom att närma sig fältet från överraskande ingångar och bygga broar mellan tidigare forskningsinsatser tillförs ny kunskap. Här är det inte minst Runebergs sätt att nationalisera det finska landskapet som står i fokus. Ett bra exempel på Klinkmanns kreativa analytiska förmåga är hans diskussion av landskapsseende och panoramablick i Runebergs värld.

I kapitel tre har resan hunnit fram till decennierna kring sekelskiftet 1900 och här handlar det om relationerna mellan tre starka diskurser. Hur förhåller sig tidens språkpolitik och nationalism till det nya modernitetstänkandet? Med hjälp av metaforen ”rosettsten” vill författaren visa hur olika facetter av språk och samhälle bryts under denna period.

I kapitel fyra handlar det om populärkultur under efterkrigstiden – om jazzen och rocken och de finlandsvenska pionjärerna inom området. Hur ser relationerna mellan finnar och finlandssvenskar ut i detta ungdomsperspektiv?

Kapitel fem fortsätter analysen av populärmusik och granskar popmusiken i gränslandet mellan finskt och svenskt. Här dras relationerna till den rikssvenska musikscenen in i diskussionen.

I kapitel sex tas utgångspunkt i två starka, sentida metaforer för det finlandssvenska, *ankdammen* och *mumindalen* och det är framförallt här som diskussionerna kring kulturella dubbelbindningar förs.

Resemetaforen som Klinkmanns bok är uppbyggd kring har både för- och nackdelar. Hans resa genom det finlandssvenska rör sig mellan olika kontexter och fält, rymmer många utflykter, och ibland överraskande men oftast intressanta omvägar. Det är inte en enkel kronologi som styr framställningen. Ibland blir resetempot högt, analysen kunde på sina ställen ha fördjupats i ett mer långsamt tempo. På samma sätt blir övergångarna mellan resans stationer – de olika delstudierna – ibland lite abrupta. Därför hade jag som läsare önskat mig en lite längre avslutning, som utvecklat de sätt på vilka analysen av turistaffischer, rockmusik, språkdebatter och nationalromantik talar till varandra.

Samtidigt är det en styrka att Klinkmann vågar ge sig i kast med ett tvärvetenskapligt grepp och rör sig mellan discipliner som historia, språkforskning, sociologi, konstvetenskap och kulturstudier. Jag imponeras av både ambitionen och bredden i hans framställning samt det ständiga bytet av utsiktspunkter, rumsliga såväl som sociala. En inte oviktig tillgång är att författarens egen utsiktspunkt inte är den i sammanhang som detta den ofta dominerande Helsingforsmiljön utan Vasa och Österbotten. Detta medför att man hela tiden påminns om hur svenskan och det svenska tar plats på mycket olika sätt i skilda finska regioner och sociala miljöer.

Det finns flera lärdomar här att tillföra den internationella debatten. Klinkmanns bok ger en annorlunda belysning av generella frågor kring nationsbygge, språkpolitik och identitetssökande, vilket helt klart skulle motivera en engelsk kortversion av texten.

I det resebagage Klinkmann diskuterar inledningsvis börjar han med att nämna den egna nyfikenheten. Boken får formen av en upptäcktsresa, som driver texten framåt på ett fint sätt. Som läsare smittas jag av denna nyfikenhet och upptäckarglädje, som även stöds av en tilltalande stil. Klinkmann har alltid valt egna

vägar, en egensinnig forskare i ordets bästa mening, för nordisk kulturvetenskap är han en stor tillgång.

Orvar Löfgren

■ Populär kejsarbiografi

Torsten Ekman, *Alexander I. Kejsare och fosterland.* Schildts, Helsingfors 2011

Under de 108 år som Finland var en del av det ryska riket hann fem ryska kejsare inneha titeln storfurste av Finland. Av dessa blev särskilt två, Alexander I och Alexander II, särskilt populära bland sina finländska undersåtar. Den förstnämnde anses ha lagt grunden för den exceptionellt starka autonomi som Finland fick år 1809 och beskrevs av samtiden som ”ädelmodig”, ”god” och ”mild”, medan den senare anses ha öppnat portarna för det finländska samhällets modernisering på 1860-talet genom att sammankalla lantdagen efter den halvsekellånga ”statsnatten”.

Torsten Ekman tar sig an en uppgift som få finländska historiker eller författare före honom har gett sig in på, nämligen att skriva en biografi över en rysk kejsare. J.R. Danielson-Kalmaris monumentala verk i sex volymer som utkom på 1920-talet gick visserligen under samlingsnamnet *Aleksanteri* I*:n aika*, men fokuserar i praktiken på den bredare samhälleliga och politiska utvecklingen i Finland under storfurstendömets första år. Också Ekmans populärt hållna biografi över Alexander I placerar in huvudpersonen i en

bredare allmäneuropeisk kontext. Mera specifikt är den synvinkel utifrån vilken läsaren får betrakta Alexander i hög grad det finska storfurstendömets. Ordet fosterland i pärmens titel, *Alexander* I. *Kejsare och fosterland*, förefaller ändå vid närmare eftertanke en aning malplacerat. Alexander I är förvisso kejsare, men han är inte ett fosterland. Mera lämplig är den andra underrubriken som tillkommer på titelbladet: *Rysslands kejsare, Finlands storfurste*. Förutom att denna beskriver de dubbla roller som Alexander I innehade som rysk kejsare och storfurste av Finland stämmer den överens med det sätt på vilket Ekman behandlar de två rollerna genom att skildra Finlands historia parallellt med Alexanders liv.

Ekmans skildring erbjuder läsaren möjlighet att genom individen Alexander I få en inblick i en hel epoks tidsanda och samhälleliga utveckling. Alexanders resa genom livet inleds med att farmordern Katarina II, en av 1700-talets stora upplysta monarker, strax efter hans födsel år 1777 separerar honom från föräldrarna för att låta uppfostra honom till en värdig tronföljare åt sig själv. Via mordet på fadern, Paul I, och trontillträdet år 1801 fortsätter resan genom Napoleonkrigens kaotiska Europa till den stora triumfen då Alexander I som en av Napoleons besegrare tågar in i Paris år 1814. Höjdpunkten på sin regeringsperiod når Alexander då han därpå följande år är en av de centrala gestalterna vid den omorganisering av Europas politiska karta som görs vid Wienkongressen. Årtalet är samtidigt en vändpunkt genom att de liberala ideal som han i sin ungdom omfattat efter hand börjar övergå i desillusion och reaktionär politik. Religiösa kval, ångest och depression intar ett allt större utrymme i Alexanders liv, tills han år 1825 i en ålder av 47 år avlider i sviterna av en svår sjukdom.

Ekman inleder sin bok något överraskande med ett kapitel om Gustaf Mauritz Armfelt, som vid tidpunkten för mordet på Paul I råkar befinna sig i S:t Petersburg. En återkoppling till denna episod kommer att ske i slutet av boken, men för den läsare som greppat boken med en förväntning om att läsa om Alexander I ter sig inledningens fokus på Armfelt något förvirrande. Över lag är särskilt bokens första del i lika hög grad en skildring av den finländska politiska eliten under storfurstendömets första år som av Alexander I. En särskilt framträdande plats i berättelsen intar vid sidan av Armfelt, som åren 1811–14 fungerade som ordförande för

finska kommittén i S:t Petersburg, Robert Henrik Rehbinder, som redan under Finska kriget blev Alexanders personliga rådgivare i finska ärenden och senare statssekreterare.

Den historiska utvecklingen i Finland i början av 1810-talet går självklart inte att förstå utan kännedom om den ryska kontexten, och för en läsare som från tidigare inte är insatt i tematiken ger författarens starka betoning av den finländska aspekten säkert framställningen ett mervärde. För den läsare som redan är väl bevandrad i den litteratur som berör storfurstendömets tidiga år kan däremot samma förhållande innebära ett visst frustrationsmoment. Uppmuntrad av bokens titel förväntar man sig att få komplettera sina existerande kunskaper om Finlands 1810-talshistoria genom att stifta bekantskap med händelseförloppen ur Alexander I:s perspektiv, men början av boken leder till en otålig väntan på att han ska inta den huvudroll i berättelsen som bokens titel utlovar.

Det relativa utrymme som Finland intar i berättelsen minskar i de kapitel som handlar om tiden efter 1815, då Alexanders intresse både för storfurstendömet och för rikets styre i allmänhet börjar försvagas. Genom att Armfelt avlider år 1814 försvinner han vid samma tid ur berättelsen och lämnar ett större utrymme åt Alexander. Efter 1815 kan man skönja en viss tudelning i förhållandet mellan Alexander och hans finska undersåtar. Å ena sidan mottar undersåtarna honom med hänförelse under hans beryktade rundresa i Finland år 1819, å andra sidan börjar den finländska politiska elitens förhoppningar om att Alexander I ska sammankalla lantdagen slutligen avta efter decennieskiftet 1820.

Genom återkopplingen till mordet på Paul I som inleder boken får läsaren också en möjlig förklaring till det tungsinne som i livets slutskede allt starkare kom att dominera Alexanders person. Alexander kände till de planer som fanns på att avsätta fadern från den ryska tronen, men ännu idag är det oklart vilken hans roll i händelseförloppet egentligen var. Klart är i alla fall att Alexander hela sitt liv plågades av svåra samvetskval för att kuppen urartade och resulterade i mord på fadern. Kvalen eskalerade i slutet av regeringstiden, då han levde i fruktan för att själv gå faderns öde till mötes.

Ekmans skildring av Alexander I:s liv bygger på en övertygande beläsenhet i den rikliga forskningslitteraturen om tidsperioden.

I litteraturförteckningen hittas även de nyare verk som under de senaste åren har publicerats med anledning av märkesåret 1808–09. En i tematiken redan insatt läsare efterlyser kanhända hänvisningar till hur händelserna har tolkats inom olika historievetenskapliga traditioner, men detta kan knappast förutsättas av en populärt hållen bok. Tack vare ett läsarvänligt språk och rika illustrationer kan Ekmans populära framställning förmedla den syn som under de senaste decennierna dominerat den vetenskapliga historieforskningen till en bredare publik som vill få en förståelse för storfurstendömet Finlands tidiga historia. Ekman förmedlar budskapet genom att lösgöra Finland från det ensidiga nationella perspektivet, som så starkt etsat sig fast i det allmänna historiska medvetandet.

Johanna Wassholm

■ Att leva med eller utan barn – om normer och gränser för det ”naturliga”

Mikaela Sock (red.), *Utan. Om barnlöshet och barnfrihet.* Söderströms förlag, Helsingfors 2011

Antologin *Utan. Om Barnlöshet och barnfrihet* diskuterar många av de frågor som ofta associeras med barnlöshet gällande individers val, möjligheter, rättigheter och viljor. Det är slående att trots att antologin syftar till att lyfta fram framförallt de barnlösas röster, även som en samhällelig fråga, ligger tyngdpunkten i *Utan* i

främsta hand på den enskilda individens tragedier och livsöden, utan vidare koppling till politik. Boken centrerar i hög grad på kvinnors erfarenheter som utgångspunkt för de olika bidragen. Bokens budskap har gått fram. Efter att antologin utgavs har frågor om barnlöshet både den frivilliga och ofrivilliga behandlats i olika finlandssvenska medier. Den underliggande tonen i både boken och den efterföljande debatten är klar: den heterosexuella kärnfamiljen med barn är dagens norm. Har du inte barn, kan du inte få barn eller väljer du att inte ha barn uppfattas du som kvinna på ett eller annat sätt missanpassad, annorlunda eller avvikande. Frågan tycks beröra speciellt kvinnor. Den könade aspekten på frågan om barn är i boken så given att den närmast blir osynlig, man kunde nästan lockas att tänka att boken behandlar kvinnotragedier.

Många av bidragen uppmärksammar framförallt det utanförskap som de barnlösa upplever sig hamna i för att de av en eller annan orsak inte kan få barn. Antologin *Utan* handlar därmed också om klass, normer, identitet och kulturella självbilder. Trots att de personliga berättelsernas öppenhet, som emellanåt är på gränsen till självutlämnande, är dominerande, kan man mellan raderna läsa om hur dessa människor förstår sig själva och sin omgivning. I bidragen får vi läsa om par som ror och plockar svamp på sommarstugan i skärgården, par som bor i finare områden av Helsingfors, som inte täcks visa sig i grannskapet utan barn. De är misslyckade i sin barnlöshet och vi som läsare förväntas förstå deras utanförskap, hur priviligierade de som inte ställs inför dessa frågor är och hur synd det är om kvinnan som inte kan ingå i barngemenskapen, och som känner smärta då hon ser andras familjelycka.

Boken visar hur lätt det är att bli missunnsam, avundsjuk, bitter och förtvivlad – för att du inte passar in i normen. Föreställningarna om varför det är så illa att inte få barn är oftast föreställningar som sammanfaller med vårt samhälles normer om vad som är ett rätt och riktigt liv. Trots att boken har prisats för att uppmärksamma ett tema som tidigare inte synliggjorts i den offentliga debatten, och visa på olika perspektiv som man kan anta på frågan om ett liv med barn eller utan, slås jag av den bitterhet som många av kvinnorna känner inför att de inte passar in

i *normen*. Normen, dvs. familjelyckan, ett liv med barn kritiseras av många skribenter, samtidigt som ingen av dem faktiskt tycks ha redskap att ta avstånd ifrån den. Normen bryter ner dem, får övertaget och är till syvende och sist därmed även den förlösande kraften då det efterlängtade barnet äntligen ankommer. (Många av de som skriver om frustrationen över att vara barnlös, få ändå sist och slutligen barn på sätt eller annat). Här kommer jag att tänka på den stärkande effekten som t.ex. feministiska analyser av normers kraft att forma våra liv kan ha, då man ser hur även frågan om barns plats i våra liv är inbäddade i en hel ideologi. Det är knappast en slump det främst är kvinnor som berörs av frågor kring moderskapets vara eller icke vara.

Detta skapar hos mig som läsare en misstänksamhet. Vad handlar dessa bidrag egentligen om? Handlar de om svårigheter att möta aspekter av livet som vi inte alltid kan kontrollera? Frågor om livet och döden utgör på olika sätt gränser för våra viljor och önskningar. Boken aktualiserar även frågor kring ideal och idealiseringar av barnet och barnfamiljen på olika sätt. Här behandlas adoption, forsterföräldraskap, provrörsbefruktning, abort och släktskap till barn. Frågan är hur långt skall vi förstå dessa berättelser som privata egna erfarenheter? Måste man alltid förstå en människa som är bitter och missunnsam för att andra har barn, men inte hon? I vilken mån belyser bidragen det personliga i relationen till andra människor, även till barn – och i vilken mån kan man tala om barnlöshet som även en samhällelig och politisk fråga?

Yrsa Stenius nämner den förskjutning mot det enskilda och privata som barnfrågan genomgått under de senaste decennierna. Liksom Monika Fagerholm beskriver hon hur saker och ting såg annorlunda ut på 1960- och 1970-talet då man diskuterade familjen som en samhällelig fråga, och där barn uppfostrades i kollektiv anda och man experimenterade med familjenormer. Trots att det finns en risk för att nostalgisera det förflutna visar dessa två bidrag på att det finns skäl till eftertänksamhet även kring våra egna reaktioner på frågan om barn. Likaså önskar jag att antologin tog upp frågan om frivillig och ofrivillig barnlöshet även bortom den naturliggjorda heteronormativiteten. Kanske kunde erfarenheter av queera familjeformationer även visa på att det finns möjligheter

till föräldraskap på olika sätt, bortom den heterosexuella tvåsamhetsnormen, och ta upp frågan om barnlöshet som en fråga inte endast gäller heteron och kvinnor. Det handlar om män och kvinnor som av olika skäl (t.ex. för att de lever ihop med män eller med kvinnor) inte kan få barn. Genom att *inte* lyfta fram detta perspektiv, osynliggör boken en stor skara av människor som kämpar med samma frågor och bidrar därmed även till den exkluderingsmekanism som så många av de medverkande kritiserar. Den privatiserar och individualiserar en fråga som i många fall är politisk. Redaktör Mikaela Soncks syfte med boken har lyckats, hon har börjat arbetet med att fylla det tomrum som funnits kring de ofrivilligt barnlösas lott, som i hennes fall – de som inte själva biologiskt eller via adoption kan få barn. Boken är ett välkommet diskussionsbidrag som avspeglar hur central familjen är som samhällelig enhet, hur föräldraskapet fortfarandes definieras som tvåsamt heterosexuellt, och hur barnlöshet frivillig eller ofrivillig fortfarande sammanknippas med kvinnor som mödrar eller icke mödrar.

Salla Peltonen

■ Moteld utan hetta om Palme

Göran Greider, *Ingen kommer undan Olof Palme*. Ordfront, Stockholm 2011

Det kliar i Göran Greiders fingrar. Kan vägen ut ur vänsterpolitikens melankoli gå genom Olof Palme? Bilden av Palme, som försvann någonstans mellan chocken över mordet och den oavslutade förvirrade polisutredningen, börjar långsamt stelna till historia. Detta är till stor del journalisten Henrik Berggrens verk, vars tjocka Palmebiografi *Underbara dagar framför oss* (2011), blivit en storsäljare (till skillnad från akademikern Kjell Östbergs (2010) tvåbandsavhandling *I takt med tiden*.)

Greider skriver ingen biografi, utan delar upp boken i betraktelser kring adresser i Stockholm där Palme levt och arbetat. Hela Olof Palmes liv är av alla biografer politiserat, med den omvända klassresan från överklassen till socialdemokratin som den mest iögonenfallande och noggrant analyserade vändpunkten. Greider är inget undantag. Som kort biografisk sammanfattning är boken användbar, men det biografiska tjänar samtidspolitiken. Som ofta med Greider bländar och imponerar språket på ett modernistiskt avskalat sätt. Poeten Greider analyserar några av Palmes mest berömda tal på ett sätt som bara låter sig göras av en författare som tar politiska risker, något som är allt ovanligare. Men det litterära vill Greider hela tiden underordna det politiska. Syftet är att ta reda på hur Palmes person och politik skulle kunna ge något åt socialdemokratins deprimerade samtid.

Historieskrivningen om Palme är lätt att politisera. Till höger finns den unika personligheten och politikern Palme, vars historiska betydelse bestäms av hans egna insikter och beslut. Greider hävdar från vänster den socialdemokratiska rörelsens betydelse för partimannen Palme, och polemiserar mot bland annat Berggren. Akademiskt sammanfaller historievetenskapens olika perspektiv på individers eller kollektivs historiska betydelse med den politiska skalan. Greiders tes är naturligtvis att Palme för det första var en utpräglad rörelsemänniska och för det andra genom detta har mycket att lära samtidens socialdemokrati. I bakgrunden spökar

frågan om dagens politik är utslätad till att handla om avideologiserade personligheter, eller om samhällskollektiven fortfarande kan ta det politiska initiativet. Greiders maning om att återgå till att lyssna på rörelsen har något blekt över sig i ljuset av den svenska socialdemokratins sömnighet inför valförluster och historiskt dåliga opinionsresultat. Att ta tillbaka det idépolitiska initiativet inser Greider visserligen att rörelsen själv måste göra, men vem hörsammar en sådan uppmaning?

Greiders andra lärdom från socialdemokratins Palmeera är organiserandets nödvändighet. Kopplingen mellan Palme och rörelsen, och därmed i förlängningen receptet mot dagens karismatiska politik, var enligt Greider en fråga om enträget organiserande. Frågan om Palmes eftermäle ska bli ett om en slipad modernist som använde parti och fack som hävstänger, eller ett om en ideologiskt övertygad socialdemokratisk rörelseledare, kommer fortsättningsvis att vara aktuell. Känslan av att det fortsättningsvis finns moln att skingra kring den Olof Palme som drev igenom sociala reformer och mörklade prostitutionsskandaler försvinner inte av varken de senkomna biografierna eller Greiders debattinlägg. Inte heller blir det så mycket klarare hur organisering i sig ska vara socialdemokratins svar på både egna domänförluster och den samtida politikens marknadsanpassning.

Ingen verkar komma undan Olof Palme som politiserande och polariserade artefakt, varken historiografer eller politiskt investerade. Palmefigurens inflammatoriska egenskaper driver Greiders debattinlägg framåt, och han gör rätt i att greppa Palme som brännande aktuell snarare än tillrättalagt porträtt. Resultatet är en annan sak.

Erik Hallstensson

■ I subjektets rum

Hermansson, Kristina, *Ett rum för sig. Subjektsframställning vid 1900-talets slut: Ninni Holmqvist, Hanne Ørstavik, Jon Fosse, Magnus Dahlström och Kirsten Hammann.* Makadam, Göteborg/Stockholm 2010

Rummet fungerar som övergripande metafor och kompositionsprincip i Kristina Hermanssons avhandling om subjektsframställning i det sena 1900-talets skandinaviska litteratur. Titeln *Ett rum för sig* anspelar på Virginia Woolfs *Ett eget rum* (1929). Med Woolfs essä som fond tecknar Hermansson en ”ingång” till den problematik vars vinklar och vrår hon sätter under lupp. När det tidiga 1900-talets litteratur sökte ett rum för självförverkligande, tenderar litteraturen vid 1900-talets slut att skildra subjektet som statt i ett rum för sig, dömt att leva som individ. Här skönjer Hermansson en konsekvens av det långt hunna individuella projektet vars uttryck hon undersöker i såväl litterära och som teoretiska arbeten, med tyngpunkten lagd på fem skandinaviska romaner från 1990-talet.

Hermansson utlovar och levererar en ömsesidig belysning av teori och litteratur. Det är inte frågan om någon jämnvikt, skönlitteraturen är framställningens obestridliga fokus, men den tillåts ta sin plats i en större samhällelig diskussion. Hermansson bjuder på en brett upplagd och vida angelägen studie som framhäver litteraturens oerhörda potential som form för tanken. Där teorin kräver positionering och koherens erbjuder litteraturen ett utrymme för att fånga upp subjektsproblematikens rörlighet och motsägelsefullhet, ett utrymme där såväl essentialistiska som konstruktivistiska ståndpunkter osäkras.

Som återkommande sekundärlitterära samtalspartners fungerar bland andra Foucault, Butler, Giddens och Bauman ackompanjerade av en uppsjö tänkare från olika vetenskapsområden. Hermansson är skicklig på att koncentrera och binda samman stora och tillsynes skilda sammanhang. Och det är möjligt att den teoretiska ansatsen måste vara just så bred för att förmå fånga upp och diskutera den komplexitet skönlitteraturen uppvisar. Ändå

utgör den en rätt så bjärt kontrast till avhandlingens förhållandevis knappa primärmaterial.

Verken Hermansson behandlar är Ninni Holmqvists *Något av bestående karaktär*, Hanne Ørstaviks *Kjærlighet*, Jon Fosses *Bly og vatn*, Magnus Dahlströms *Hem* och Kirsten Hammans *Vera Winkelwir*. Gemensamt för verken är att de har kommit till på 1990-talet, att de är skandinaviska och att de (åtminstone i Hermanssons läsning) är romaner. De sägs vara representativa, men här ges ingen närmare utredning, läsaren får lita på Hermanssons ord. Den geografiska avgränsningen ter sig för övrigt mer som en praktisk startpunkt än en analytisk referensram. Det faller på läsaren att lokalisera och dryfta den geografiska tillhörighetens möjliga avtryck i texterna. En annan intressant ansats som blir styvmoderligt behandlad är romanfrågan. Verken sägs utmana romangenrens karaktäristika, men den komplexa genreproblematik som här aktualiseras underbyggs inte och diskussionen utmynnar i svepande och tunna iakttagelser.

Här synliggörs en brist i den sekundärlitterära referensramen. För att vara så vid och så brokig rymmer den förvånansvärt lite litteraturvetenskaplig forskning. Hermansson erbjuder heller inte något regelrätt forskningsläge för läsaren att relatera till. Frågan om hur subjektsframställningarna i Hermanssons materialurval förhåller sig till subjektsframställningar i andra tiders och områdens litteratur förblir obesvarad. Man får heller ingen vägledning i var man själv ska spinna vidare på den. I det jag uppfattar som avhandlingens styrkor, det tvärvetenskapliga angreppssättet och det minimerade antalet obligatorier på vägen till analyserna, ligger kanske också dess svagheter.

Hermanssons analytiska förmåga lämnar dock föga mer att önska. Hennes utforskning av subjektets rum är oavbrutet intressant och njutbart författad. Genom de olika romanerna undersöker hon olika vrår av detta rum. Med *Något av bestående karaktär* skärskådar hon namnets betydelse för subjektsframställningen och finner ett paradoxalt beroendeförhållande mellan performativitet och autenticitet. Med *Kjærlighet* fokuserar hon intimitet i en läsning som blottlägger individualismens verkningar på ett hjärtskärande sätt. Med *Bly og vatn* problematiseras relationen mellan rum och subjekt i en analys som utmynnar i ett stycke imponerande

maktkritik. Med *Hem* dissekeras kroppen som subjektets hemvist och med *Vera Winkelvir* fogas tyngdpunkterna samman i en omtagning och en vidareutveckling som fungerar som ”utgång” ur avhandlingen.

En kompromisslös klarsynthet genomsyrar Hermanssons läsningar, inte bara av verken, utan också av responsen på dem. Hon kastar ett välkommet ljus över en kritik vars modernistiska förväntningshorisont och psykologiskt realistiska läsart ter sig blind för experimentella subjektframställningar och tenderar att läsa dem som bristfälliga personporträtt.

Ändå landar jag själv i en känsla av brist, eller kanske snarare sorg, när jag läser *Ett rum för sig.* Avhandlingen lämnar subjektet sargat och tömt på möjligheter. Intimiteten blir till beroende, autenticiteten en bluff, performativiteten en återvändsgränd, kroppen ett fängelse och individualismen ett otyg. Jag kommer på mig själv med att längta efter en motvikt. Jag längtar efter Hermanssons analys av ett verk som trotsar alla tidsenliga teorier och envisas med ett konventionellt psykologiskt subjekt. Och jag längtar efter hennes analys av Monika Fagerholms *Diva*. Jag skulle vilja se Hermansson förhålla sig till den möjligheternas eufori som präglar subjektsframställningen i romanen. Eller också vill jag det inte. För det finns ju en risk för att euforin jag läser i *Diva* är en illusion, och i så fall skulle hon garanterat avslöja den.

Freja Rudels

Medverkande

Erik Hallstensson, fil. stud., filosofi, Åbo Akademi (erik.hallstensson@abo.fi)

Christer Kuvaja, forskningschef och docent vidsvenska litteratursällskapet i Finland (christer.kuvaja@sls.fi)

Janni Lehtonen, FM, Jyväskylä universitet (janni.m.m.lehtonen@student.jyu.fi)

Orvar Lögren, professor emeritus i etnologi vid Lunds universitet (orvar.lofgren@kultur.lu.se)

Kristina Malmio, docent i nordisk litteratur, Helsingfors universitet (kristina.malmio@helsinki.fi)

Åsa Palviainen, professor i svenska språket vid Jyväskylä universitet (asa.palviainen@campus.jyu.fi)

Salla Peltonen, PM, doktorand, nationella doktorandprogrammet i genusforskning, kvinnovetenskap, Åbo Akademi, (salla.peltonen@abo.fi)

Freja Rudels, FM, doktorand i litteraturvetenskap vid Åbo Akademi (frudels@abo.fi)

Jan Saarela, PD, docent i befolkningsekonomi och akademilektor i socialpolitik vid Åbo Akademi, professor i etniska relationer vid Helsingfors universitet (jan.saarela@abo.fi)

Susan Sundback, professor i sociologi vid Åbo akademi i Åbo (susan.sundback@abo.fi)

Marketta Sundman, professor emerita i nordiska språk vid Åbo universitet (marsund@utu.fi)

Terhi Valli, FM, Jyväskylä universitet (terhi.t.valli@student.jyu.fi)

Johanna Wassholm, FD, forskare i historia vid Åbo Akademi (johanna.wassholm@abo.fi)